

MENORA

Glasilo Židovske općine Osijek

Broj 25, Osijek, siječanj 2026. / Tevet 5786.

ISSN 3102-3444

*Izdavač: Židovska općina Osijek,
Stjepana Radića 13, 31000 Osijek
Tel/fax: 031 211 407
E-mail: info@zo-osijek.hr*

Za izdavača: Damir Lajoš

ISSN 3102-3444

Urednica: Nives Beissmann

*Urednički savjet: Damir Lajoš,
Željko i Sara Beissmann,
Ana Karlović*

*Tehnički urednik i priprema:
Nives Beissmann*

*Fotografije: Boris i Tomislav Lichtenthal, Nives i
Željko Beissmann, Zvonko Horvat, Muzej Slavonije*

Tisak: Čarobni tim d.o.o., Osijek

*Časopis izlazi tri puta godišnje
Menora se izdaje financijskom potporom Savjeta za
nacionalne manjine RH*

S događaja Hommage Alfiju Kabilju u OŠ "Mladost" Osijek

SADRŽAJ:

Riječ urednice, <i>Nives Beissmann</i>	4
Riječ predsjednika Židovske općine Osijek, <i>Damir Lajoš</i>	4
Aktivnosti ŽO Osijek.....	5
Otvaranje Mjeseca židovske kulture 2025, <i>Sandra Papo-Fišer</i>	7
Nani Vazana, čuvarica lijepe i važne tradicije, <i>Mirna Sabljar</i>	8
Otvorenje izložbe radova židovskih autora, <i>Korina Bogdanović</i>	8
Promocija značajne povijesne studije, <i>Ivan Miškulin</i>	11
Bi li Mojsije razumio Kišona, <i>Aaron Horvat</i>	13
Priča o stolu, <i>Marina Šutalo</i>	14
Knjiga kao DOM, <i>Marijeta Kvetek</i>	16
Zbog tebe pamtim, <i>Nives Beissmann</i>	17
Turniri u šahu i stolnom tenisu, <i>Zvonko Horvat, Željko Beissmann</i>	18
Preživjela sam Holokaust, <i>Jasna Jakopović</i>	18
Židovi u kinokulturi Hrvatske 1896.-1945., <i>Tomislav Vuković</i>	19
Još nekoliko riječi, <i>Marijana Bošnjak</i>	20
O važnosti Knjige, jezika i prijevoda riječima genijalaca, <i>Judita Paljević Kraljik</i>	21
Dva osječka odvjetnika, <i>Vesna Brezovac</i>	23
Sevap/Micva: Snaga prijateljstva, <i>Karla Generalić</i>	24
Šabat u Osijeku: zajedništvo, učenje i tradicija, <i>Duška Rut Dimović</i>	25
Roš hašana, predavanje rabina Prelevića, <i>Božica Merunka</i>	28
Priča o dječaku, <i>Nives Beissmann</i>	29
Sve o Levkovićima, <i>Damir Lajoš</i>	30
Učenici OŠ “August Šenoa” o židovskoj turi s Tomislavom Vukovićem.....	30
Hommage Alfiju Kabilju, <i>Željka Filakovac</i>	31
Promocija mađarskog izdanja knjige “Još nekoliko dana: Budimpeštanski dnevnik”, <i>Matej Sakač</i>	32
Obiteljski listovi osječkih Židova, <i>Pero Šola</i>	33
Vesele radionice u Vinogradcima, <i>Nives Beissmann</i>	34
Zatvaranje Mjeseca židovske kulture 2025, <i>Lea Buljević</i>	35

Poštovane čitateljice i čitatelji,

drago mi je da vam mogu predstaviti novi broj našeg časopisa koji je posvećen Mjesecu židovske kulture 2025. i aktivnostima u njemu. Kao i svake godine do sada, i ovaj broj izlazi nekoliko mjeseci nakon zatvaranja uspješne ovogodišnje manifestacije. Čini se da drugačije nažalost ne ide. No možda to nije ni loše, probajmo gledati s vedrije strane – izdanje pred vama vratit će vas u toplije dane, u kasno ljeto i ranu jesen, donoseći vam pregled svih događanja tijekom Mjeseca, tako da program možete doživjeti još jednom, ovoga puta iz pera naših vrijednih posjetitelja. A posjetitelja je bilo puno, svakako više no što smo u ova teška vremena očekivali.

Nadam se da će vas ova Menora razveseliti i da ćete uživati u čitanju!

Pozdravljam vas sve do sljedećeg broja,

Nives Beissmann

Dragi naši članovi,

Sretna Hanuka svima! Nažalost, Hanuka nam je započela vijestima iz Australije o strašnom terorizmu na njihovoj proslavi ovog blagdana. Slijedilo je uobičajeno bombardiranje antisemitizmom iza tankog i prozirnog paravana sućuti. No na to smo već navikli pa nismo dopustili da nas spriječi u srdačnom dočeku naših gostiju iz Izraela. Pokazali smo se kao aktivna i gostoljubiva zajednica, što i jesmo.

Zapalili smo prvu svijeću zajedno, u dobrom društvu, na prekrasnom mjestu, uz slavlje i igre, uz poklone za djecu, uz dreidlove i čokoladne novčiće, uz malo kviza i puno veselja. Zapalili smo ju slobodno i bez straha, svjetskoj situaciji usprkos, baš namjerno.

Zapalite drugu svijeću sami – za sve nas iz dijaspeore koji nismo (još) u obećanoj zemlji. I dalje gledamo na istok, ovih dana s ponosom. Prenosimo znanje iz davnina i tradicije, a skupljamo i novo. Već dugo je znanje i obrazovanje naše najveće oružje. Ne čuvamo ga samo za sebe, nego ga nježujemo, dijelimo i prenosimo dalje novim generacijama.

Zapalite i treću – za nas Židove u Europi u sjeni novog lijevog antisemitizma. Dok širom te iste Europe odjekuju povici za uništenje Izraela i svih Židova koje izvikuju ljudi koji ne znaju što viču, ali čine to sa nevjerovatnim žarom. Nećemo se nadvikivati s neobrazovanom gomilom. Učinite jedno dobro djelo nekome koga ne poznajete. To je naš odgovor.

Zapalite četvrtu svijeću – ovu za Židove Aškenaze. To smo mi. Učeni i progonjeni. Preživjeli pogrome i Holokaust, a iz svega izašli nikad jači. Optuživani i protjerivani. Svejedno smo prvi pružili ruku. Recite glasno: „Još smo tu!“ I dalje se trudimo doprinijeti. Učiniti svijet malo boljim.

Zapalite petu – neka bude za našu ex-Yu židovsku zajednicu. Desetkovani smo pronašli način da zajednički održimo vjeru. Organiziramo zajedničke kampove za mlade. Organiziramo proslave blagdana za zajednice koje same ne mogu. Držimo jedni druge, osobito kada naše ne-židovsko okruženje postane teško. I tada nam bude malo lakše.

Zapalite i šestu svijeću – za našu hrvatsku zajednicu. Neobični smo, nekad se družimo, nekad malo prepiremo. Ima nas raznih. Svatko ima sinagogu koju voli i onu u koju nikad ne ide. Takvi smo oduvijek. Različiti, a ipak isti. Slavimo čudo što smo svim posebnostima usprkos, nakon toliko vremena i toliko razlika, kada je potrebno, i dalje zajedno.

Zapalite sedmu svijeću – za našu osječku općinu. Koja se trudi, pomaže, organizira. Vodi vas po drugim općinama, bori se da se održi tradicija, da se održi kultura, da se zadrži vjera, ponekad griješi, ponekad baš pogodi. Pitate li po drugim židovskim općinama, svatko će vam reći kako smo jedna od najboljih! A kada pogledate iza nas, vidjet ćete da nas sudbina nije mazila. Svejedno smo izdržali.

Zapalite osmu svijeću – neka bude za vašu obitelj. Obitelj koja je vjerojatno vjerski i narodski miješana. Puna je različitih običaja, različitih vjerovanja. Ponekad se te razlike čine i konfliktne. Ali, na kraju dana, još smo tu, živi dokaz da nema prevelikih razlika ako su ljudi dobri.

I na kraju, pogledajte šamaš. To je svijeća kojom ste palili prvih osam. To ste vi. Bez te svijeće nema ničega od gore navedenog, ona daje svjetlost svim ostalima. Čestitajte svatko sam sebi. Pročitajte ovaj uvodnik još jednom ako ne znate zašto.

Na kraju ovog prazničnog uvodnika čestitam vam i ja,

Vaš predsjednik Damir Lajoš

Aktivnosti u Mjesecu židovske kulture 2025.

7. rujna	<i>Od Holokausta do danas: osječka i izraelska priča</i> – predavanje Marijete Kvetek (Kršćanska zajednica Riječ Života Osijek) Otvaranje Mjeseca židovske kulture 2025. koncertom sefardske glazbe – kantautorica Nani Vazana (Koncertna dvorana Franje Krežme, Kulturni centar Osijek)
8. rujna	Otvaranje izložbe likovnih radova židovskih autora – Jozef Baruhović, Mirjana Dragić Lehner, Marko Dragić (Arheološki muzej) Glazbeni dio programa – Šimun Kečkeš, učenik OŠ „Mladost“ Osijek
9. rujna	<i>Židovski sabirni logori u Dakovu i Tenji</i> – promocija knjige Grge Grbešića i Pere Šola (Filozofski fakultet Osijek)
10. rujna	<i>Bi li Mojsije razumio Kišona?</i> – Razlika između starohebrejskog i modernog hebrejskog jezika – predavanje Laile Šprajc (knjižnica Evanđeoskog teološkog veleučilišta)

11. rujna *Priča o stolu: Predmeti iz ostavštine osječkog trgovca Makse Büchlera* – predavanje Marine Šutalo (Muzej Slavonije)
12. rujna *Knjiga kao dom* – predavanje Julijane Mladenovske-Tešija
Glazbena točka – Judita Paljević-Kraljik (knjižnica Evanđeoskog teološkog veleučilišta)
13. rujna *Zbog tebe pamtim: sjećanje treće generacije na Holokaust* – izložba omladine JOB-a
Kreativni proces oblikovanja životne priče – radionica Isidore Jurjević (Gradska knjižnica Vukovar)
14. rujna Turnir u šahu za pripadnike nacionalnih manjina (Zrinjevac)
Turnir u stolnom tenisu za pripadnike nacionalnih manjina (ŽOO)
15. rujna Prikazivanje dokumentarnog filma *Preživjela sam Holokaust* – suradnja s Jevrejskim kulturno-prosvjetnim i humanitarnim društvom La Benevolencija iz Sarajeva (kino Urania)
16. rujna *Židovi u kinokulturi Hrvatske 1896.-1945.* – promocija knjige Maje Vasiljević (ŽOO)
17. rujna *Fra Silvije Grubišić: zanemareni prevodilački virtuoz: neki osebujni i živopisni prijevodi Psalama* – predavanje Danijela Berkovića (knjižnica Evanđeoskog teološkog veleučilišta)
18. rujna *Dva osječka odvjetnika* – predavanje Attile Čokolića (knjižnica Muzeja Slavonije)
19. rujna Prikazivanje kratkometražnog filma *Sevap/Micva* – suradnja s Jevrejskim kulturno-prosvjetnim i humanitarnim društvom La Benevolencija iz Sarajeva (kino Urania)
Panel diskusija *Prijateljstva u doba zla* – sudionici: Vladimir Andrlje, Damir Lajoš i Vasilije Vranić, moderatorica: Marija Janošević
20. rujna Kabalat Šabat u sinagogi ŽO Osijek – zajedno s gostima iz JO Beograd i JO Sarajevo
Jutarnja molitva (Šaharit) i predavanje o parasha – hazan Igor Kožemjakin (ŽOO)
Posjeta Muzeju osobnih priča
Vođena tura *Tragovima židovske baštine u Osijeku* – vodič Tomislav Vuković
Reformski judaizam – predavanje rabina Yosefa Elmackiasa (ŽOO)
Zajednička havdala (ŽOO)
Kviz – poznavanje Židovske tradicije i kulture u Osijeku – pripremila Duška Rut Dimović (ŽOO)
21. rujna *Roš Hašana* – predavanje rabina Luciana Moše Prelevića (ŽOO)
22. rujna Predstavljanje projekta *Priča o dječaku* – film i izložba (Tehnička škola i prirodoslovna gimnazija Ruđera Boškovića Osijek)
- 23.-27. rujna Tjedan židovske kulture u OŠ “Mladost” Osijek
23. rujna Vođena tura *Tragovima židovske baštine u Osijeku* – vodič Tomislav Vuković
Prikazivanje filma *Sve o Levkovićima (Lefkovičsék Gyászolnak)* – suradnja s Mađarskim filmskim klubom, Generalnim konzulatom Mađarske u Osijeku i Katedrom za mađarski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku (kino Urania)
24. rujna *Život i djelo Alfija Kabilja* – predavanje Darka Fischera
Glazbeni dio programa – učenici 4.a razreda, zbor OŠ „Mladost“ i Glazbena škola Franje Kuhača (Iskra Rajković, dječji sopran, prof. Ivančica Hinek, klavir)
Predstavljanje izložbe *Narod knjige* (OŠ “Mladost Osijek)
25. rujna *Još nekoliko dana: Budimpeštanski dnevnik* – promocija mađarskog izdanja knjige – prevoditeljica Ana Lehocki Samardžić, moderator Matej Sakač (Evanđeoska pentekostna crkva/ bivša osječka Donjogradska sinagoga)
26. rujna Likovna radionica izrade plakata sa židovskim simbolima i glazbena radionica učenja židovskih pjesama – voditeljica Melita Vujičić (OŠ Ivana Kukuljevića Belišće, Područna škola Vinogradci)
Obiteljski listovi osječkih Židova – promocija knjige Hrvoja Volnera (Filozofski fakultet Osijek)
5. listopada Zatvaranje Mjeseca židovske kulture 2025. kazališnom predstavom *Prosidba i Medvjed* (Dječje kazalište Branka Mihaljevića)

Otvaranje Mjeseca židovske kulture 2025.

S otvaranja Mjeseca židovske kulture 2025.

Svake godine kako nam se bliži kraj leta i približava deveti mesec s nestrpljenjem očekujem od Nives Beissmann i Židovske općine Osijek pozivnicu za novi Mjesec židovske kulture. Pri tome me uvek posebno obraduje šarolikost programa jer ona najbolje prikazuje našu tradiciju, veru, običaje i kulturu.

Na moje veliko oduševljenje, ove godine otvaranje programa bilo je u prelepoj novootvorenoj koncertnoj dvorani Franjo Krežma koja je svojom akustičnošću doprinela da koncert kantautorice Nani Vazana bude još svečaniji i lepši. Nani, koja zrači s toliko puno ljubavi prema muzici i prema životu, kroz svoje pesme prenela nam je ljubav pre-

ma muzici koju je dobila od svoje bake. Njena muzika spoj je prošlosti i budućnosti. Kroz njene pesme protkane su priče o bakinom životu, priče koje se mogu poistovetiti i s današnjim društvom. Njene suptilne orijentalne melodije vas vode na mirise pijaca daleke Španije. Njen glas je jak i jednostavan, snažan i neprocenljiv, vodi nas na putovanje zajedno s ljudima koji su ostavili sve da bi otišli negde gde će im možda biti bolje. U srcima su nosili tugu, ali i nadu.

Ladino je jezik pesme, čežnje i ljubavi. Nani ga kroz melodiju još više približava običnim slušaocima jer sva ljubav, koju ona donosi i predaje kroz pesme, potiče od ljubavi

koja je njoj bila pružena. Odrastala je uz nežnost i brižnost, tako da joj je sasvim prirodno da ljubav i pozitivnu energiju predaje dalje.

Bilo je zadovoljstvo slušati ovakvu umetnicu koja je započela Mjesec židovske kulture. Verujem da smo svi koji smo je slušali uživali u emocijama koje nam je Nani prenela. Publika ju je više puta pozivala na bis što ukazuje da je svojim nastupom ostavila neizbrisiv trag na svim prisutnim slušaocima u punoj koncertnoj sali.

S nestrpljenjem očekujem program za sledeću godinu i veselim se ponovnom dolasku u Osijek.

Sandra Papo-Fišer

Nani Vazana, čuvarica lijepe i važne tradicije

Nani Vazana u dvorani Franje Krežme Kulturnog centra u Osijeku

Doba koje nas oblikuje i određuje je doba rasta i upijanja svijeta oko sebe i osobne percepcije ljudi, gradova, područja, običaja kojima smo izloženi. Većina ljudi kao najdragocjenije zabilježbe vlastita srca nosi uspomene svoje obitelji i uspomene iz svoga djetinjstva. Zahvaljujući starijim osobama koje dijete odgajaju ili uz čiju bliskost i prisutnost raste, ono postaje osoba s određenim karakteristikama koje zadržava kroz život. Memorije našega ranoga djetinjstva često određuju našu kasniju budućnost.

Memorije djetinjstva jedne djevojčice, danas uspješne mlade žene i darovite umjetnice, Nani Vazana odredile su njezin životni put. Nani Vazana rođena je u obitelji sefardskih Židova. Veliki utjecaj na formiranje i njezin budući život imala je njezina baka uz koju je Nani naučila ladino jezik. Upravo su je ladino i njegova primjena u pjesmama i glazbi, odnosno memorije njezina najranijeg djetinjstva, odredili u pro-

fesionalnom, ali i osobnom životu i djelovanju. Mlada je to žena koja korijene sefardskih Židova baštini iz jezika, kulture i običaja s područja današnje Španjolske i Peloponeza, a na koji su se nadogradili elementi drugih krajeva. Naime, sefardski su Židovi izbjegli s Peloponeza krajem 15. stoljeća i raselili su se po različitim dijelovima Europe što je uvelike utjecalo da danas ladino jezik te suvremeni izričaj sefardskih Židova tvore zanimljivu kombinaciju u kojoj se španjolski miješa s elementima drugih jezika.

Kultura sefardskih Židova, između ostalog, uključuje i izraženo prisutan element pjesme. Ona je medij kojim je jezik, kao jedan od temelja identiteta svakoga naroda sačuvan, posebno pomoću naracije u sefardskim pjesmama, pričama, prenošenjem tradicije iz generacije u generaciju. A ima li važnije i moćnije prenosnice iz prošlosti u budućnost od one koja se oblikuje i prenosi srcem, kroz obitelj?

Osječani su u nedjelju, 7. rujna, na svečanom otvorenju Mjeseca židovske kulture 2025., imali priliku slušati koncert Nani Vazana. Bio je to dar Osječanima na početku ove tradicionalne, kulturnim programima bogate manifestacije, koja prikazuje i predstavlja dosege i ostvarenja raznolike židovske kulture, a koju Osječani iznimno cijene i prate. To se moglo vidjeti i iz posjećenosti Naninog koncerta. Muzicirala je pred punim gledalištem Kulturnog centra. Kako je koncert bio i prvi događaj u okviru ovogodišnjeg Mjeseca židovske kulture tako su u publici pored predsjednika Židovske općine Osijek, Damira Lajoša i koordinatorice Mjeseca židovske kulture Nives Beissmann, bili i pročelnica Upravnog odjela za obrazovanje, kulturu i sport Osječko-baranjske županije Miranda Glavaš-Kul, János Magdó, generalni konzul Mađarske u Osijeku te predsjednica Jevrejske opštine Sombor Sandra Fišer. Nakon prigodnih pozdravnih govora uslijedio je koncert.

Kantautorica Nani Vazana pripada u red glazbenika koji su po svome izričaju i „arhitekturi“ svoje umjetnosti, drugačiji, zanimljivi, inovativni. Svoj umjetnički projekt, koji uključuje sviranje klavira i pjevanje u glazbeničkom triju (ovdje nisu bili drugi glazbenici s kojima Nani surađuje, nego je zamjena bila elektronička matrica s kompjutera), Nani izvodi izuzetno suptilno, često koristeći cijelo tijelo kao glazbalo.

Tijekom koncerta Nani je uz klavir otpjevala desetak pjesama. Izvodila je tradicionalne pjesme sefardskih Židova, a dio pjesama bile

su njene kantautorske, izvorne. Zanimljivo je bilo slušati Nani kako nam uz svaku pjesmu daje njezin kontekst, bilo da se radi o nastajanju pjesama ili samom tekstu. Svjesna kako u publici nema govornika ladinog jezika, nastojala nam je naracijom približiti kontekst pjesme. Svojim jedrim, lijepim i čistim glasom Nani Vazana je izuzetno snažnom ekspresijom dvoranom pronosila priče o ljubavi, povijesti i prošlosti. Slušajući je i publika se mogla uživjeti uz kombinaciju izvornih i novih skladbi u kojima je pjevačica lijepo komunicirala s publikom. Naime, publika je u nekim pjesma-

ma bila aktivni sudionik jer nas je Nani pozivala na pjevanje i sudjelovanje.

Koncert koji smo slušali bio je spoj tradicijske i suvremene glazbe, a i svojevrsan hommage Naninoj baki, čuvarici tradicije, ognjišta, jezika i života. Nanina je baka tijekom djetinjstva i odrastanja velikom ljubavlju i mudrošću na svoju unuku prenijela sefardsku tradiciju. Zsigurno bi bila ponosna da je čula kako njezina unuka svoj koncert u Osijeku započinje molitvom za mir *Shalom Aleichem*, a svojom umjetnošću slavi život, tradiciju,

judaizam i ljepotu pjevanja i glazbe općenito. I bila bi zadovoljna da je mogla čuti kako Koncertna dvora Franje Krežme u Osijeku pjeva u glas sefardske pjesme i aplauzom podržava glazbeni izričaj njene Nani kojim se nasljeđe sefarskih Židova iznova obnavlja i živi. Zbog svega toga Nani Vazana možemo zvati novom čuvaricom sefardske povijesti i kulture.

Čestitke Židovskoj općini Osijek na sjajno odabranom koncertu i umjetnici kojom je otvoren Mjesec židovske kulture 2025.

Mirna Sabljar

Otvorenje izložbe radova židovskih autora

Šimun Kečkeš

U prostoru Arheološkog muzeja u Osijeku, u sklopu manifestacije Mjesec židovske kulture 2025., 8. rujna otvorena je izložba radova židovskih umjetnika: Jozefa Baruhovića, Mirjane Dragić Lehner te Marka Dragića. Prije samoga otvorenja izložbe, organizatorica

Mirjana Dragić Lehner i Igor Vukmanić

manifestacije najavila je malo iznenađenje. Naime, radilo se o izvedbi pjesme *Neka cijeli ovaj svijet* autora Alfija Kabilja, kojom je Šimun Kečkeš, mladi učenik Osnovne škole „Mladost“ Osijek, pokazao svoje vokalne sposobnosti i razgalio srca svih prisutnih.

Osvrnuvši se na najstariji spomen judaizma u Osijeku te prisjetivši se vlastite posjete državi Izrael, prisutnima se u ime domaćina, osječkog Arheološkog muzeja, obratio zamjenik ravnatelja, Igor Vukmanić. Prepustivši riječ Damiru Lajošu, predsjedniku Židovske općine Osijek, pružio mu je priliku da se osvrne na izložene slike, kao i na činjenicu da židovski narod u svojem pristupu umjetnosti nije drugačiji od pojedinaca drugih religija. Na takav su način, ističe Lajoš, ti umjetnici drugačiji, svoji, a opet isti kao i ostali. Napominje kako autori svojim umjetničkim radovima otvaraju mogućnost razumijevanja posjetitelja pomoću kojega će se polako, ali sigurno poboljšati svijet.

Izložba se sastoji od radova raznih tehnika, od olovke, akvarela, ulja na platnu, digitalne umjet-

S otvorenja izložbe u Arheološkom muzeju u Osijeku

nosti pa sve do fotografije. Radovi ovih umjetnika prikazuju različite aspekte vlastite kulture dotičući se svakodnevice, sakralnih objekata pa i vlastitog doticaja s prirodom. Priliku za osvrt na vlastite radove te njihov značaj, ne samo u osobnom nego i u kulturalnom pogledu, imali su i sami umjetnici koji su se u nekoliko riječi obratili zainteresiranoj publici.

Jozef Baruhović umjetnik je kojega je zanimacija za slikanje, odnosno crtanje, obuzela još od malih nogu. Surađivao je s profesorom Sergejem Jovanovićem te Stojanom Trumićem. Njegovi su se radovi pronašli na 36 zajedničkih izložbi, većinom u Beogradu i Pančevu, ali je izlagao i na pet samostalnih izložbi u Beogradu. Umjetnička djela mu odišu intenzivnim koloritom, a jednostavne i pomalo apstraktne pozadine fokus prebacuju na glazbenike čiju pjesmu možemo i čuti, ako se dovoljno unesemo u djelo. Stilizacija figura, njihove ekspresivne linije tijela te izrazi lica naglašavaju strast prema glazbi i sugeriraju na zajedništvo.

Autorica Mirjana Dragić Lehner diplomirala je na Akademiji primijenjenih umjetnosti u Beogradu 1963. godine, surađivala je s velikim brojem izdavačkih kuća te je surađivala s arheolozima i muzejima. Bavila se pedagoškim radom, držala je i likovnu sekciju u JOB-u te je i scenograf za brojne kazališne predstave. Izlagala je radove na 67 samostalnih izložbi te je sudjelovala na više od 350 skupnih izložbi. Motivima naglašava vjerski i kulturni identitet, a kombinacijom elemenata iz svakodnevnog i religijskog života ističe povezanost prostora, kulture i duhovnosti. Slike Mirjane Lehner nalaze se u privatnim kolekcijama i državnim muzejima u Srbiji i inozemstvu, među ostalima u Povijesnom muzeju u Ateni, muzeju Ben Uri u Londonu, muzeju Ane Frank u New Yorku...

Marko Dragić multimedijalni je umjetnik rođen u Beogradu. Njegova umjetnost prati suvremene tendencije digitalnog umjetničkog izražavanja čije se utjelovljenje manifestira u fotografiji i računalnoj grafici. Većinski se bavi sakralnim

temama, dok mu izričaj prati proces od konkretnog prikaza predmeta sve do njegova apstrahiranja, destrukcije oblika kojim stvara sasvim novu kompoziciju.

Svaki od umjetnika na sebi svojstven i jedinstven način prikazuje vlastiti kulturni identitet koji je u doticaju sa svakodnevnim, sakralnim i kulturnim elementima. Budući da manifestacija Mjesec židovske kulture svake godine ima središnju temu oko koje se odvijaju aktivnosti – ove godine je odabrana tema *Narod knjige* – bilo je zanimljivo vidjeti na koji način svaki od umjetnika pristupa temi. Od doslovnog fotografiranja knjige pa sve do unošenja citata u umjetnička djela. Promatrati suvremena djela, kao i vidjeti i upoznati umjetnike koji su ih izradili, dragocjen je trenutak za svakog povjesničara umjetnosti, pa tako i za mene, u kojemu promatrač nema samo mogućnost dobiti direktnu informaciju o inspiraciji i tijeku stvaranja umjetničkih djela, nego i onu o smjeru njezine interpretacije.

Korina Bogdanović

Promocija značajne povijesne studije

U Osijeku je 10. rujna 2025. godine na Filozofskom fakultetu održana važna kulturno-povijesna promocija knjige *Židovski sabirni logori u Đakovu i Tenji* autora Grge Grbešića i Pere Šole. Ovaj događaj dio je šireg programa Mjeseca židovske kulture koji tradicionalno organizira Židovska općina Osijek, nastavljajući svoje dugogodišnje djelovanje u očuvanju sjećanja na židovsku baštinu u istočnoj Hrvatskoj i educiranja javnosti o važnim povijesnim temama.

Knjiga predstavlja izvorni znanstveni rad nastao na temelju opsežnog istraživanja arhivske građe iz čak deset različitih arhiva: Đakovačko-osječke nadbiskupije, Arhiva Sarajevske nadbiskupije, Arhiva Milosrdnih sestara Svetoga Križa u Đakovu, Arhiva Židovske bogoštovne općine u Osijeku, Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, Arhiva Bosne i Hercegovine u Sarajevu, Državnog arhiva u Osijeku, Državnog arhiva u Zagrebu, Arhiva Jugoslavije u Beogradu i Jevrejskog istorijskog arhiva u Beogradu. Osim arhivske građe, autori su obradili sve zakonske odredbe i uredbe u NDH koje su bile usmjerene protiv Židova, kao i novinske članke koji su raspirivali antisemitizam u tom razdoblju.

Istraživački pristup autora je sustavan i interdisciplinaran. Svoja istraživanja usporedili su s dosadašnjim istraživanjima poznatih povjesničara poput Zorana Vasiljevića koji je pisao o sabirnom logoru Đakovo, Narcise Lengel-Krizman koja se bavila ženskim sabirnim logorima 1941.-1942. go-

dine, te Zlate Živaković-Kerže koja je istraživala židovsko naselje u Tenji i tamošnji sabirni logor.

Na promociji je Pero Šola rekao kako ga je na stvaranje ove knjige potaknula činjenica da je logor u Đakovu obilježio njegov grad, ali i obiteljski razlozi. „Moja punica je židovskog podrijetla. To je ogromna obiteljska tragedija, žena premine, a na pogreb joj od 17 članova koji su završili u Holokaustu dođe samo jedan – onaj jedini preživjeli”. Ovaj osobni aspekt daje dodatnu dimenziju znanstvenom radu, pokazujući kako se individualne obiteljske tragedije povezuju s kolektivnom poviješću.

Naslovnica knjige prikazuje fotografiju žene iz Zagreba koja je pokušala pobjeći u talijansku zonu gdje nije bilo progona Židova, ali nije uspjela. Ta fotografija simbolički predstavlja sve one koji su pokušali pobjeći sudbini koju im je nametnuo sustav, no nažalost nisu uspjeli. „Kad vidimo njezinu fotografiju, postaje jasno da se ne radi samo o broju od 3200 ljudi, nego o stvarnim ljudima, njihovim životima i tragedijama”, naglašava Šola.

Progon Židova počeo je odmah nakon stvaranja NDH, 10. travnja 1941. godine, a već 30. travnja doneseni su rasni zakoni. Tim zakonima Židovi su postali građani drugog reda, izgubili su državljanstvo i sva građanska prava. Sljedeći korak bio je sistematsko oduzimanje imovine, a zatim deportacije u logore.

Prvi logor bio je u Koprivnici, a zatim su slijedili logori u Gospiću, Slanom i na Rabu. U kolovozu

1941. nastaje Jasenovac, pri čemu je pravilo bilo da se muškarce šalje u Jasenovac, a žene u Loborgrad. Međutim, logor u Đakovu nastao je, kako Šola objašnjava, „sasvim slučajno, jer u Loborgradu nije bilo mjesta za 1800 Židovki iz Sarajeva”. Tada je odlučeno da će se logor smjestiti u napušteni industrijski prostor u Đakovačkoj biskupiji.

Sabirni logor za Židove u Đakovu osnovan je u prosincu 1941., a zatvoren je u srpnju 1942. godine. U prvom razdoblju od prosinca 1941. do 29. ožujka 1942. godine đakovački logor bio je pod upravom Židovske bogoštovne općine iz Osijeka. U tom razdoblju zatočenice su mogle izlaziti iz logora u kupovinu i na liječenje, primati posjete, a trudne Židovke porađale su se u bolnici Milosrdnih sestara sv. križa u Đakovu.

Situacija se dramatično promijenila širenjem tifusa i ustaškim preuzimanjem logora. Hrana je smanjena i pogoršana, a došlo je do prvih zlostavljanja i pljačke zatočenih. Među građanima Đakova počinje se širiti panika zbog straha da će se tifus proširiti i na grad, što se djelomično i dogodilo. Biskup je također činio pritisak da se prostor logora isprazni, jer nije želio na bilo koji način biti povezan s logorom, pa se organiziraju transporti u nepoznatom smjeru.

Iz Đakova kreću tri transporta s otprilike 800 žena i djece, a njima se gubi svaki trag. U knjizi se navodi nekoliko mogućnosti gdje su mogli stradati. Đakovačka policija u jednom izvješću navodi da su završili u Auschwitzu, arhiv u Beogradu

Pero Šola, Senata Majić i Grgo Grbešić

također navodi Auschwitz, ali šef logora, kojemu je suđeno 1945. godine u Brodu, navodi Jasenovac.

„Što se tiče mjesta stradanja, to nažalost ne možemo sa sigurnošću potvrditi, ali činjenica je da se od 3200 žena nitko nije vratio”, ističe Šola. Najveću potvrdu tih dokaza autor vidi u priznanju zapovjednika đakovačkog logora Josipa Matijevića koji je na suđenju nakon rata priznao da su logorašice pogubljene u Jasenovcu.

Grgo Grbešić objašnjava da je riječ o višegodišnjem istraživanju nastalom radi „čišćenja sjećanja vlastitog naroda”. Svoj pristup Grbešić povezuje s djelovanjem pape Ivana Pavla II. koji je 2000. godine molio za oprost za sva zla koja su učinjena u općoj Crkvi, počevši od netolerancije, preko inkvizicije, križarskih ratova, antisemitizma pa sve do pitanja robovlasništva u kolonijalnim dijelovima Latinske Amerike.

„Ono što je Papa tražio na razini opće Crkve, ja to nastojim učiniti u svom narodu. Želim svoj narod suočiti s njegovim sjenama. Jedan od najružnijih događaja bio je Drugi svjetski rat, antisemitizam i strašno stradanje židovskog naroda”, objašnjava Grbešić. Njegov pristup temelji se na uvjerenju da se tek priznanjem onoga što se do-

S promocije na Filozofskom fakultetu

godilo i suočavanjem s time može postići oslobođenje. „Samo zreo čovjek može primiti oprost, tražiti ga i dati ga”, zaključuje.

Knjiga donosi nova saznanja o broju zatočenih osoba, glavnim akterima i sudbinama preživjelih u oba logora. U dodatku knjige nalaze se tri popisa zatočenih u đakovačkom logoru, pri čemu je popis iz Tuzle i Sarajeva prvi put objavljen. U sva tri popisa uvrštene su osobe koje su umrle (najviše od tifusa) i pokopane na đakovačkom groblju, kao i osobe koje su krštene. Prvi put su također objavljeni i djelomični popisi zatočenih Židova i Roma u logoru Tenja.

Pored svega već navedenog, posebno je značajno istraživanje sudbine djece koja su puštena iz đakovačkog logora te smještena kod židovskih, ali i kršćanskih obitelji. Uspoređujući popise iz đakovačkog logora s djelomičnim popisom iz logora Tenja, pronađeno je 95 djece na popisu tenjskog logora koja su završila u Auschwitzu.

U radu je posebno obrađen kršćanski antisemitizam čiji je temelj u početku bio teološki, dok tek od srednjeg vijeka dolaze socioekonomski motivi. U teškom vremenu Drugoga svjetskoga rata istaknute su uloge spašavanja i pomaganja Židovima pape Pija XII.

i zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca. Uloga đakovačkog ili bosansko-srijemskog biskupa Antuna Akšamovića razjašnjena je objavom novih radova na temelju dokumenata iz Vatikanskog arhiva i objavom dokumenata Miroslava Akmađe.

Značajnu ulogu u materijalnoj skrbi za logore imale su Židovska bogoštovna općina iz Osijeka i Jevrejska bogoštovna opština iz Sarajeva. Na temelju izvještaja Srećka Bujasa, povjerenika sarajevske Jevrejske bogoštovne opštine, pronađeni su najvažniji podaci o životu, uhićenjima, slanju u logor i velikoj pljački židovske imovine u Sarajevu.

Šola naglašava da se o ovoj temi nedovoljno zna, čak i ljudi u Đakovu ne znaju da je tamo bio logor. „Činjenica je, vidjeli smo i u Domovinskom ratu i sada u Ukrajini, da se zločini ponavljaju. Zato o tome treba govoriti i treba reći istinu, jer ljudi su stradali bez razloga”, ističe autor.

Kad čita pisma koja su te žene pisale, njihova sjećanja, i kad dođe na groblje u Đakovu pa vidi da je umrlo dijete od tri mjeseca, čovjek ne može ostati ravnodušan. „A tko je za to kriv? Kriv je sustav koji je to omogućio, krivi su rasni zakoni koji su to podržali i svi oni koji su u tome sudjelovali”, zaključuje Šola.

Ova knjiga predstavlja značajan doprinos znanstvenom istraživanju stradanja židovske zajednice za vrijeme Drugoga svjetskoga rata u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, kao i važan korak u suočavanju s teškom prošlošću, ali i očuvanju sjećanja na one koji su stradali bez razloga, što je temeljni uvjet za izgradnju humanijeg i pravednog društva.

Ivan Miškulin

Bi li Mojsije razumio Kišona

10. rujna 2025. u knjižnici Evandeoskog teološkog veleučilišta Laila Šprajc održala je predavanje u kojem je uspoređivala starohebrejski i moderni hebrejski jezik. Predavanje je postavilo pitanje *Bi li Mojsije mogao komunicirati s Kišonom?* i mene je potaklo na razmišljanje o toj temi.

Ako netko ne zna, Ephraim Kišon rođen je u Mađarskoj i bio je poznat kao izraelski pisac satire. Njegovi humoristični spisi, koji su utjecali na moderni hebrejski jezik, prevedeni su na hrvatski jezik. Laila je predstavila komunikacijski izazov između Mojsija i Kišona pokazujući nam tiskanu hebrejsku abecedu. Naziva se Alef-Bet, jer hebrejski naziv za abecedu dolazi od prva dva hebrejska slova, Alef i Bet. Laila je naglasila kako starohebrejski jezik općenito ne koristi arapske ili rimske brojeve kao što ih mi uobičajeno danas koristimo. Umjesto toga, sama slova abecede predstavljaju brojeve redoslijedom pojavljivanja. Alef א je 1, Bet ב je 2, Gimel ג je 3 i tako se nastavlja sve do posljednjeg slova Tav ת, koje ima numeričku vrijednost 22. Neka od slova imaju i prošireno numeričko značenje.

Meni je jako zanimljivo slovo Ayin ע, čiji se izgovor s vremenom promijenio. Moje saznanje je da je stariji Ayin zvučao kao gutanje, dok je moderni Ayin više kao slovo Alef koje se u hrvatskom jeziku izgovara kao "a". Zanimljivo je i da postoje tri slova koja sva imaju zvuk vrste "h".

Svako slovo može imati točke i crtice koje postaju samoglasnici –

nazivaju se dijakritički znakovi. U modernom hebrejskom, dijakritički znakovi nisu potrebni jer se sadržaj razumije iz konteksta. Jedna od posebnosti hebrejskog je da se čita s desna na lijevo.

Nameće mi se i pitanje koriste li se riječi danas na isti način kao što su se koristile u Mojsijevo vrijeme? Stare i nove riječi obično potječu od istog korijena riječi, ali postoje različiti hebrejski dijalekti. Promatranje nekih primjera pomaže nam da shvatimo razliku.

Pitanje je bi li Mojsije i Kišon mogli razgovarati, a drugo je pitanje bi li oni mogli čitati ono što je druga osoba napisala. Laila vjeruje da Kišon može razumjeti Mojsija, ali da bi Mojsije imao problema s razumijevanjem Kišona.

Međutim, važno je znati da Alef-Bet u Mojsijevo vrijeme nije bio ovaj koji se koristi u modernoj upotrebi. Mi ni ne možemo znati kakav je Alef-Bet bio u Mojsijevo vrijeme, ali najstariji, drevni oblik hebrejskog, često nazivan paleohebrejskim, bio je slikovni. Od samog početka, slovo Alef je slika volovske glave, koja izgleda kao glava s dva roga. Ta glava s rogovima može se okrenuti tako da izgleda kao da su rogovi noge koje postaju moderno veliko slovo „A“. Stari oblik slova Bet bio je doslovno crtež kuće, što je značenje riječi Bet (Beit). Gimel je za hebrejsku riječ deva ili "gamal", na što doista slično, i tako dalje.

Posebno mi je zanimljiva riječ בכר. „Rakav“ je biblijski izraz za kola ili kočije, međutim, nakon više od 2000 godina nedostatka službene

upotrebe, moderna hebrejska riječ „rakav“ sada predstavlja automobil. Kada je Bog poslao Mojsija da izvede Izraelce iz ropstva u Egiptu, faraon nije poslao automobil protiv njih, nego kočiju, no stara hebrejska riječ za kočiju sada znači auto.

Također, riječ תוֹא ima nekoliko značenja i čini se zanimljivom za raspravu. „Ot“ koristi slova Alef Vav i Tav (neki kažu Alef, Waw, Taw jer se šesto slovo može izgovoriti na dva načina). „Ot“ je hebrejska riječ za slovo abecede. Međutim, „Ot“ također ima značenje znaka, pa čak i čuda. Neki čak nagađaju da ako vav (waw) ima značenje kuke ili čavla u svom piktografskom obliku, onda se može reći da riječ „Ot“ povezuje Alef s Tavom ili Početak s Krajem. Ako su hebrejska slova u Tanahu korištena onda kada je Bog govorom stvorio svijet, čini se da slova imaju neku čudesnu moć. Uostalom, knjiga Izaije kaže: „Tko je uradio i učinio to i zove naraštaje od iskona? Ja, Gospod, prvi i posljednji, ja isti.“ Izaija 41:4

Neke se stvari od ranih vremena ne mijenjaju čak ni do današnjih dana. Hebrejski jezik je dokaz za to, a Mojsije i Kišon su svjedoci da je to istina. Zahvaljujem Laili što me potakla da malo više razmišljam o hebrejskom i napišem ovaj osvrt, svoje viđenje veze između starohebrejskog i modernog hebrejskog jezika.

Aaron Horvat

Priča o stolu

Predmeti iz ostavštine osječkog trgovca Makse Büchlera

Izložbena prostorija u Muzeju Slavonije sa stolom trgovca Makse Büchlera

Muzej Slavonije i ove godine nastavio je suradnju sa Židovskom općinom Osijek u sklopu Mjeseca židovske kulture. U Muzeju Slavonije 11. rujna 2025. održano je predavanje, zapravo ispričana je priča, o jednom svakodnevnom predmetu koji je postao muzejski predmet.

To je stol iz vlasništva Makse Bihlera, dobro situiranog trgovca iz Osijeka, koji je bio Židov. Kroz priču o stolu pokušala sam opisati stol kao predmet u Muzeju Slavonije, spekulativno rekonstruirati život njegovog vlasnika, ali i istaknuti važnost stola u židovskoj kulturi i religiji. Stol je moguće vidjeti u sklopu izložbe *Funkcija, estetika, strast – izbor iz Zbirke namještaja* kolegice i više kustosice Andreje Šimičić.

Makso Büchler rođen je 5. ožujka 1872. u slovačkom selu

Mali Citenj, a 1900. godine doselio se u Hrvatsku. U 46. godini života oženio se Elsom Lang, 19 godina mlađom Osječankom iz židovske obitelji, u 52. godini postao je otac sinu Ivanu. Temeljem zavičajnog prava koje mu je dodijeljeno 1925. godine uživao je sve povlastice građanina grada Osijeka.

Makso Büchler je u centru, u Županijskoj ulici, imao trgovinu pomodnom robom, dok je u Zagrebačkoj ulici imao jednokatnu vilu s dva stana (prema podacima iz Židovskog biografskog leksikona). U pokušaju bijega od ratnih nedaća i razaranja, 1942. Makso je završio u logoru u Kraljevici pa u Kamporu na otoku Rabu. Izbjegavši smrt, nakon Drugog svjetskog rata zajedno s obitelji odlazi u Izrael. Njegov život bio je dio jednog konteksta; kraja 19. stoljeća sve do sredine 20. stoljeća. Navedeni period je jedno

od najdinamičnijih razdoblja u europskoj povijesti, no ujedno i jedno od najtragičnijih.

U katalogu izložbe *Funkcija, estetika, strast – izbor iz Zbirke namještaja*, kolegica Andreja Šimičić donosi nam detaljan opis Maksinog stola: “Stol je drveni, sastavljen od dvaju dijelova: konstrukcije i ploče, koja se prema potrebi mogla skinuti s konstrukcije. Ploča stola položena je na koso postavljene tokarene i tamno močene balustarske noge. Obložena je furnirom oraha te ukrašena intarzijom različitih vrsta drva i oslikana tušem. Rub ploče naglašen je ukrasnom bordurom, u središnjem su polju izvedeni motivi boce i čaše te inicijali IVS (vjerojatno je riječ o inicijalima naručitelja stola) i godina 1640., a u kutovima je prikazan pribor za jelo.”

Judaizam, hrana i stol

Judaizam ima snažan naglasak na odnos prema hrani, moramo znati da u judaizmu hrana ne predstavlja samo hranjenje. Judaizam kroz više rituala naglašava odnos prema hrani za stolom kao jako važan. *Shulhan Shel Arba* ili u prijevodu *Stol za četvero* je priručnik španjolskog, židovskog pisca Rabbenu Bahya ben Ashera iz 14. stoljeća. Knjiga se sastoji od četiri poglavlja: prvo poglavlje raspravlja o zakonima koji se tiču obroka, poput pranja ruku ili blagoslova hrane, drugo i treće opisuju duhovne namjere i etička pravila ponašanja za vrijeme jela, dok četvrto poglavlje donosi detaljno objašnjenje “banketa ili svečane večere” koja će se pripremati za pravednike u vremenu Mesijinog dolaska.

Stol postavljen za vrijeme blagdana posebno se ističe u židovskoj kulturi, npr. tijekom Šabata stol postaje središte rituala i slavlja te po prima duhovnu dimenziju i pretvara se u oltar gdje se obavlja blagoslov i zahvala. O ovom tjednom blagdanu, njujorški Židovski muzej donosi zanimljivu priču naslova *The Sabbath table* ili *Šabatni stol*. Beejhey Barhany, kuharica i vlasnica etiopsko-mediteranskog restorana *Tsion cafe* u Njujorškom Harlemu priča o slavljenju židovske raznolikosti kroz hranu. Naime, za nju je Šabat dan odmora kada ljudi trebaju biti sretni, dan zbližavanja s članovima obitelji i dan zahvale, a sve to odvija se u trenucima iščekivanja njegovog dolaska kroz hranu, odnosno objed. Postavljanje stola s hranom i ritualnim predmetima poput Kiduš čaše, prekrivača za halu ili svijećnjaka oslikava atmosferu za nadolazeće vrijeme promišljanja i radosti. U iščekivanju Šabata pale se svijeće i izgovara se blagoslov. Kroz povijest njihovo paljenje je bilo funkcionalno tijekom mračnih večeri, danas se koriste metaforički i predstavljaju božansku prisutnost, ljudsku dušu ili jednostavno svjetlo u trenutku tame.

Dolaskom Šabata izgovara se Kiduš ili blagoslov vina, on se izgovara nad Kiduš čašom s natočenim vinom, a molitva koja se izgovara označava dobrodošlicu svetosti dana. Blagoslov se također izgovara i nad halom, kruhom koji oblikom može varirati ovisno o lokalnim namirnicama i religioznim običajima. Hala se obično prekriva posebnim platnom ukrašenim tkanim crtežima i natpisima.

Za Barhany je iskustvo iščekivanja Šabata vrlo osjetilno, mirisi pečenog kruha i ostale hrane ispune dom, mnogi iskoriste trenutak pauze kako bi odahnuli od

užurbanog tjedna; svi jedva čekaju da se okupe s prijateljima i obitelji. Nadalje ističe i smatra kako različite nijanse slavljenja blagdana, unutar židovskih zajednica diljem svijeta pridonose učenju i prihvaćanju bogatstva židovske tradicije i kulture.

Judaizam, oduvijek multikulturalan, zadnjih pet tisuća godina razvija se u različitim sredinama, zajednicama i kulturama, ali uvijek u dijalogu i želji za suživotom. Iako ne možemo povući direktne paralele, kao i Beejhey Barhany i Makso Bihler je živio u multikulturalnom svijetu, dolazi u multikulturalni grad i ostavlja svoj trag kao trgovac, građanin i Židov.

Suvremeni stol

Rabin Lynn Greenhough u novinskom članku *The blessing of a table: Sustenance for every day* piše kako je prije nekoliko godina, gledajući TV serije, primijetio u mnogim scenama nedostatak dijela pokućstva, konkretno stola. Prvo je pomislio kako je to samo prolazni fenomen, ali je često zamjećivao njegovu odsutnost. Ljudi nisu sjedili za stolom kako bi zajedno jeli, već su sjedili za sofom, možda gledajući TV, često jedući iz dostavne ambalaže. Stol je nedostajao. Kada je u razredu odraslih osoba, zainteresiranih za učenje o židovskoj kulturi, spomenuo stol koji nedostaje otkrio je da mnogi od njih uopće ne posjeduju stol. Stolovi su smatrani suvišnim za njihove živote, još jedna stvar koju su morali kupiti, za njega ili nije bilo mjesta u njihovim malenim stanovima ili im je čajni stolić sasvim odgovarao.

Kao netko tko je oduvijek imao stol i tko nastavlja dijeliti obroke za stolom, rabina je ovaj fenomen, napuštanja komada pokućstva koji smatra ključnim za obiteljski život,

ujedno zainteresirao i zabrinuo. Također navodi kako su mnogi časopisi i članci o unutarnjem dizajnu izbjegavali blagovaonicu i stolove u njoj kao višak u odnosu na brzi tempo današnjice te su tako u mnogim domaćinstvima i kuhinjski stolovi zamijenjeni redom barskih stolica i kuhinjskim otokom. Osim toga rabin ističe kako stolovi poručuju nešto vrlo dragocjeno, govore o dubokoj ljubavi dijeljenja hrane s obitelji, prijateljima, govore o razgovorima i smijehu kroz zajedničko dijeljenje hrane. Nadalje rabin zaključuje riječima da stol, bio on blagovaonski ili kuhinjski stol, i dalje nastavlja nositi važnost, simbolički, metaforički i emocionalno kao mjesto zajedništva, kroz hranu, ali isto i kroz molitvu, rituale i pjesmu.

Ovaj Maksin stol je objekt svakodnevnice. Kao takav, njemu bježi značenje koje dajemo uobičajeno uzvišenim predmetima estetike. Rijetko tko prolazi pored stola misleći da je umjetničko djelo ili rezultat genija. On je profan utoliko što čak i u mnogim muzejima, namještaj nekad služi kao kulisa za umjetnost. Ipak, ovaj stol ima nešto umjetničko u sebi. Kao i kad vidimo umjetničko djelo, znamo da je umjetnik došao u kontakt s ovom slikom, skulpturom ili nečim drugim. Ali ovaj stol je bio dio nečijeg živog svijeta. Njegova svakodnevnost ga uzdiže, sad više od 80 godina od kad je u posjedu Muzeja Slavonije. On je svjedok vremena, trošen i obnavljan, svjedoči ukusu u shvaćanju svog vremena, svojoj vrijednosti jer je dan kao predmet vrijedan Muzeja.

Marina Šutalo

Knjiga kao DOM

Gdje se osjećamo kao kod kuće? U kakvom okruženju, među kojim ljudima, kojim predmetima? Što za nas predstavlja dom? Što bismo odlučili ponijeti sa sobom da nas nekoliko minuta dijeli od dugotrajnijeg napuštanja svoga doma?

Tim promišljanjem uvedeni smo u čudesan svijet filozofskih misli – u predavanje profesorice Julijane Mladenovske Tešija s temom *Knjiga kao DOM*. Predavanje je, u sklopu ovogodišnjeg Mjeseca židovske kulture s glavnom temom *Narod knjige*, upriličeno u multifunkcionalnom prostoru knjižnice Evandeosko-teološkog fakulteta ugodnom kao dom.

Predavačica Julijana, školarica i iskusna u poučavanju filozofije, pripremila nam je teorijsku platformu za zaranjanje u dubine. Krenula je od početka, od *Knjige Postanka*, od Riječi koja je stvorila svijet. Postavlja se pitanje – je li to dom? Spomenula je *Kovčeg saveza* ustanovljen kao znak koji ljude spaja s Bogom unatoč grijehu koji ih je odvojio od prvog doma – rajskog vrta Božjeg prebivanja. Navela je da je za kršćane kulminacija ponovnog Božjeg prisustva u Isusu Kristu (Je li to dom?) opisana u knjizi Novog zavjeta, Evanđelju po Ivanu. Isus Krist – Bog – je postao čovjekom i uzeo na sebe grijeh svakog čovjeka i pobijedio zlo. Sada svaki čovjek po Njemu može ponovo biti s Bogom u svijetu koji je Bog za to stvorio. Cijeli kozmos je zapravo Božje gostoprimstvo za ljude, a Božji cilj i otprije samog postanka svijeta je da Božja ljubav bude u Isusovim učenicima. Je li to dom?

Na hebrejskom jeziku riječi pustinja i govor sliče korijenom. Knjiga Starog zavjeta, u kojoj je Bog govorio u pustinji, se na hebrejskom zove upravo tako, dok se na hrvatskom zove Knjiga Brojeva.

Po filozofu Emmanuelu Levinasu, Bog je slušajuća blizina, a pustinja je mjesto na kojem Bog govori. Biblija je knjiga te osnovne komunikacije s Bogom. Je li to dom? Descartovo „Ja jesam”, je moguće samo ako drugi postoji. Drugi čovjek je onaj koji nas u međusobnom odnosu suodređuje. Bog je drugi, onaj koji nas čuje i blizu je, i drugi čovjek je drugi, i sve je to za nas dar. Kroz drugog ja gradim vlastito postojanje, bez njega ja ne mogu biti. Ni on ni ja se ne gubimo kada svatko svakome ostane stranac. Stranac nije negativna misao već netko tko je oslobođen moje želje da ga definiram, a potpuna punina ljubavi se ostvaruje kada dvije jedinice jedna drugu prihvaćaju kao stranca u potpunoj slobodi zbog čega svaki može pokazati vlastito lice. Ja ga oslobađam svog mišljenja o njemu i biram gledati ga kako ga Bog gleda.

S druge strane, za teologa Miroslava Volfa, gostoprimstvo podrazumijeva rađanje prostora za drugog. Domaćin pušta gosta. Je li prvi čovjek bio gost u Božjem gostoprimstvu? A kada mi ugostimo Boga u sebi, transcedencija postaje imanencija. Ono što je visoko izvan naših pojmova postane prirodni i trajni dio nas. Da bismo uopće mogli nekoga pustiti unutra, moramo hodati u poštujućoj strpljivosti koja mijenja i nas i drugu osobu. Tako

žena nadilazi žudnju koja je tjera mužu i muž nadilazi gospodarenje ženom, kroz otvorenost, primanje i davanje, a to se događa samo kada prihvatimo – drugog.

Bilježenje je i refleksija onoga što se dogodilo, ali i autorefleksija. Teoretičari književnosti kažu da je tekst važan jer omeđuje zajednicu i stvara pripadnost onih koji pristaju uz istinitost priče. Biblija kao knjiga je mozaik ponekad nelinearnih povijesnih pripovijedanih priča. Kako priča služi da se oblikuje smisao, potrebno je usporedno i pričati život i živjeti priču, iznova i iznova stvarajući smisao. Pripovijedanje spaja i sjećanje i mišljenje, a etičko mišljenje se stvara kada unutarnjim dijalogom provjeravamo svoju priču kroz priče drugih.

Sjećate se pitanja s početka, o stvarima koje bismo uzeli iz svog doma da nam pružaju osjećaj toga što napuštamo dok se ne sanira određena nepogoda? Gospođa Julijana je imala takvu situaciju i tek po noćnom izlasku iz stana zbog požara u susjednom, uvidjela je da je, bez razmišljanja, ponijela Bibliju, putovnicu i vjenčani list. Je li u tom trenutku uzela ono što joj je, međusobno se ispreplićući, pružalo dom i davalo mogućnost kretanja i temelj ili dio identiteta? Što je to za nas? Čime to počinje? Riječ – Knjiga – Dom? Koje je Vaše mišljenje? Što Vama ima značenje?

Naša pripovjedačica je na vrhunski način dočarala moć osobno značajnog narativa, koristeći kao poticaj za promišljanje i slikovna i fotografska umjetnička djela, uz tekstualna. Cjelovitost dojma za-

Julijana Mladenovska Tešija

okružena je glazbenom točkom u izvedbi talentirane pripovjedačice pričom, glasom i nastupom – Judite Paljević Kraljik. Mogu li se titraji čežnje za domom odsvirati? Po Juditi, u ljudima postoji čežnja za domom, a u židovskom narodu za svojim geografskim domom. Židovi su svoju harmoniju i ljestvicu prenijeli u svijet i dio svijeta vratili u svoju državu.

Na kraju bih naglasila da ovaj osvrt ne prati koncept predavanja linearno, već je nadahnut

osobnim smislom, pričajući svoj život i živeći svoju priču, vršeći autorefleksiju bilježenjem refleksije, spajajući sjećanje i mišljenje i pri tome stvarajući etičko mišljenje. Ostavljam nas sa završnim riječima predavačice Julijane o knjizi kao domu: „Sveti tekstovi se čitaju da bi se živjeli kroz vjeru, ljubav i veliku odgovornost spram Boga i drugog. KNJIGA nije samo papir i ukras, već GLAS Boga koji živi U NAMA, S NAMA, ZA NAS.”

Marijeta Kvetek

Zbog tebe pamtim

Zbog tebe pamtim: sjećanje treće generacije na Holokaust naziv je izložbe koja povezuje prošlost i sadašnjost kroz intimne, potresne osobne priče, obiteljske fotografije i pažljivo čuvane predmete članova omladinskog kluba Jevrejske opštine Beograd. Izložba kroz ispričane priče i prikazane fotografije snažno govori o ustrajnosti, otpornosti i identitetu.

Ova zanimljiva izložba prikazana je u Vukovaru 13. rujna u Spaljici Gradske knjižnice Vukovar kao dio suradnje Židovske opštine Osijek, Jevrejske opštine Beograd i Europskog doma Vukovar, povodom Međunarodnog dana mira, a u sklopu Mjeseca židovske kulture.

Svi smo svjesni da svjedočimo umiranju posljednjih živih svjedoka koji mogu govoriti o grozotama Holokausta. Nestajanjem i posljednjih preživjelih, očuvanje kulturnog pamćenja sve više postaje zadatak za cijelo društvo. Potonje generacije ne mogu zamijeniti žive svjedoke,

ali mogu igrati odlučujuću ulogu u procesu pamćenja. Ova izložba značajna je zbog toga što se bavi odnosom prema tom strašnom naslijeđu, istražujući dimenzije traume u obiteljskom pamćenju, pružajući mladima priliku da kroz svoje priče javno sudjeluju u sjećanju na Holokaust i omogućujući im da tako postanu dio zajedničkog sjećanja za sve buduće generacije. Na taj način osvjetljavaju se pristupi obiteljskoj prošlosti, a ujedno i posljedice koje su ti događaji imali na život i identitet treće generacije.

Ova izložba mjesto je susreta prošlosti i sadašnjosti, gdje kontekst i priče predaka, osobne refleksije mladih autora, pitanja koja bi postavili svojim predcima da su mogli, i transgeneracijske poruke koje su od njih dobili, grade most među generacijama. Pokazuju koliko je sjećanje živo i koliko ga svatko nosi u sebi, čak i onda kada to ne zna.

Nakon razgledavanja izložbe i razgovora s dvoje autora, Isidorom Jurjević i Filipom Belevskim, održana je i dojmjljiva radionica *Kreativni proces oblikovanja životne priče* koju je vodila Isidora. Baveći se pitanjem koliko poznajemo priče naših predaka i kako one utječu na naš identitet danas, ova radionica omogućila je svim sudionicima da se, otvorenog uma i iskrenog srca, uhvate u koštac s obiteljskim sjećanjima i vlastitim doživljajima prošlosti. Svi su imali priliku da kroz kreativni proces oblikuju priču koju bi željeli da njihova obitelj zna i razumije.

Svaka priča zaslužuje da bude ispričana, zaključak je radionice. Zajedničkim istraživanjem i izražavanjem, te stavljanjem vlastite priče na papir, sjećanje dobiva snagu, a između prošlosti i budućnosti ispisuje se most razumijevanja. Zato su projekti poput ovoga izuzetno važni.

Nives Beissmann

Turniri u šahu i stolnom tenisu

Šahovski dom Zrinjevac bio je domaćin četvrtog brzopoteznog turnira nacionalnih manjina u šahu. Turnir se tradicionalno održava u sklopu Mjeseca židovske kulture, a nastupilo je osam šahista iz više udruga. Igralo se 7 kola po Bergerovom sistemu uz tempo igre 5 min plus 3 sekunde po odigranom potezu.

Turnir je bio zanimljiv i neizvjestan, a pobijedio je majstorski kandidat Hinko Cajzler iz Židovske

općine Osijek koji je imao 6 bodova. Cajzleru je to treći naslov pobjednika turnira. Drugi je bio majstorski kandidat Duško Vernački također iz Židovske općine s 5 bodova. Treće mjesto osvojio je trećekategorik Marin Pralija iz udruge Hercegovaca. Medalje nagrađenima uručio je predsjednik Osječkog šahovskog saveza Zvonko Horvat koji je bio i sudac na turniru.

Zvonko Horvat

14. rujna u prostorijama Židovske općine Osijek održan je turnir u stolnom tenisu. Najnapetiji je bio meč za prvo mjesto, ali na kraju je zlato opet pripalo tajniku naše Općine, Borisu Lichtenthalu. Drugo mjesto osvojio je Mario Bošnjaković, a treće Željko Beissmann. Medalje je podijelila Biljana Majnik, ujedno i jedina natjecateljica u ženskoj konkurenciji.

Željko Beissmann

Preživjela sam Holokaust

U sklopu Mjeseca židovske kulture učenici OŠ „Mladost“ Osijek, u pratnji svojih učiteljica, posjetili su kino Urania i pogledali igrano-dokumentarni film *Preživjela sam Holokaust*, redateljice i scenaristice Sanele Prašović Gadžo.

Kroz film pratimo životnu priču gospođe Erne Estere Kaveson Debevec, još od vremena kada je bila djevojčica pa sve do njenog odrastanja u Sarajevu u teškim trenucima Drugog svjetskog rata i Holokausta. Svojim osobnim svjedočanstvom gospođa Erna pokazuje koliko je važan živi glas svjedoka

kao dokaz protiv zaborava. Svojim pripovijedanjem gospođa Erna vodi nas u doba postupnog jačanja antisemitizma u Sarajevu sve do masovnih deportacija u logore. Uvođenjem okrutnih antisemitskih zakona i odvođenjem ljudi, Ernina obitelj iz Sarajeva bježi u Mostar te Split. Kroz svoju priču upoznaje nas s teškim životnim uvjetima na različitim jadranskim otocima sve do logora na Rabu. Posebni dio filma posvećen je priči o povratku kući. Ovdje se isprepliću osjećaji tuge, praznine, ali i nade koja daje snagu za novi početak.

Igrani dijelovi filma daju mogućnost emocionalnog povezivanja i vizualizacije same osobne priče, dok nam je povijesni kontekst pojašnjen originalnim fotografijama, novinskim člancima, povijesnim dokumentima, snimkama kao i izlaganjima povjesničara.

Film nosi edukativnu poruku i potiče na razmišljanje o posljedicama do kojih dovode netolerancija i diskriminacija, a ujedno pokazuje kolika je ljudska otpornost i snaga za preživjeti i nastaviti dalje.

Jasna Jakopović

Židovi u kinokulturi Hrvatske 1896.-1945.

Da su Židovi kroz povijest često bili otvoreni za inovacije, to baš i nije podatak koji će vas iznenaditi. Niti odnos prema filmskoj kulturi nije izuzetak. U razdoblju dok je film većinom bio percipiran kao „cirkuska zabava“, brojni Židovi s područja Hrvatske promicali su filmsko stvaralaštvo i otvarali prva kina, bivajući pritom mnogo ispred svoga vremena. Na tome tragu beogradska sociologinja, muzikologinja i povjesničarka Maja Vasiljević napravila je opsežno istraživanje koje je rezultiralo knjigom *Židovi u kinokulturi Hrvatske 1896.-1945.* Mjesec židovske kulture u Osijeku bio je prigoda da se ta knjiga predstavi zainteresiranima, što se dogodilo 16. rujna 2025. u prostorijama Židovske općine.

Knjiga obuhvaća razdoblje od početka povijesti filma 1896. godine do završetka Drugog svjetskog rata. U tom su razdoblju brojni hrvatski Židovi prepoznali ulogu filma koji je tada bio nov medij i angažirali se kao putujući prikazivači, vlasnici kina, producenti, glumci, crtači, distributeri stranih filmova, filmski publicisti i kritičari. Prije ovoga izdanja, činjenica da su Židovi uvelike doprinijeli razvoju filmske industrije u Hrvatskoj bila je slabo istražena i uglavnom nepoznata široj javnosti. Kako je sama autorica istaknula, prvotni plan bio je obraditi temu na razini cijele Kraljevine Jugoslavije, no onda je spoznala da je otprilike 90% filmskih aktivnosti bilo vezano baš za Hrvatsku. Koliko je Hrvatska tada išla u korak s trendovima iz mnogo bogatijih zapadnih zemalja ilustrira podatak da je u Zagrebu izlazio specijalizirani filmski časopis *Kino* još u vre-

menu prije raspada Austro-Ugarske (počeo je izlaziti još 1916. godine).

Da bi došla do podataka, autorica je istražila arhivsku građu i periodiku na nacionalnoj i lokalnoj razini (uključujući i Osijek), te rezultate objedinila u tri povijesna sloja: filmski, židovski i društva u cjelini. Za ljubitelje povijesti filma osobito je značajno što ova knjiga opisuje kakvi su bili odnosi lokalnih hrvatskih filmaša i filmskih tvrtki s najznačajnijom kinematografijom toga doba – Hollywoodom.

Za Osječane će biti zanimljivo čitati o kinima Urania i Royal, u čijem su radu značajnu ulogu imali Židovi. Ako se pak pitate spominju li se u knjizi naš najpoznatiji producent Branko Lustig ili scenaristica Zora Dirnbach, odgovor je potvrđan. Iako knjiga završava s 1945. godinom, u njoj se spominju i oni Židovi koji su preživjeli Holokaust, a svoju filmsku karijeru razvili u vremenu socijalizma ili moderne hrvatske države.

Ako vas zanima o kojim je dodatnim temama do sada pisala Maja Vasiljević, za kraj evo nekoliko riječi o samoj autorici. Maja je rođena u Beogradu 1980. godine. 2007. godine magistrirala je muzikologiju i teoriju umjetnosti na Fakultetu muzičke umjetnosti u Beogradu, a 2020. godine doktorirala je sociologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Od 2011. zaposlena je na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Beogradu, gdje je trenutno u zvanju znanstvene suradnice u području povijesti. U svojim radovima uglavnom se bavi kulturnom i političkom poviješću 19. i 20. stoljeća. Autorica je dviju knjiga: *Filmska muzika u SFRJ: između politike i poetike* (2016.) i *Jevrejski muzičari u Beogradu: od Balfurove deklaracije do Holokausta* (2021.) koja je također prevedena i na engleski jezik, a u Osijeku je predstavljena u sklopu Mjeseca židovske kulture 2023.

Tomislav Vuković

Maja Vasiljević

Još nekoliko riječi...

Knjiga dr. Maje Vasiljević *Židovi u kinokulturi Hrvatske 1896.–1945.* nije samo povijesna studija, već nam daje i ključ za razumijevanje ne samo filmske, nego i društvene povijesti naših gradova. Ona pokazuje kako su židovski poduzetnici, intelektualci i umjetnici svojim znanjem, poduzetnošću i strašću oblikovali kinematografiju u Hrvatskoj od samih početaka, sve do vremena kada su ratovi i totalitarni režimi prekinuli taj kontinuitet.

U Osijeku, koji je početkom 20. stoljeća bio važno regionalno središte, kinematografi su imali posebno mjesto. Urania, Europa i Slavija nisu bile samo dvorane za projekcije, nego i kulturni centri u kojima su se susretali različiti slojevi građana, gdje su se osjećale društvene promjene i gdje je publika često mogla sudjelovati u globalnom kulturnom dijalogu. Bile su mjesta susreta, umjetnosti i zajedništva.

Osijek tada nije bio provincija, nego vibrantan, moderan grad. Osnivanje Uranije 1912. godine u secesijskom zdanju Viktora Axmanna bilo je prijelomni trenutak. Ta zgrada nije bila samo kino – bila je i hram masonske lože Budnost. Čak tri osnivača slobodno zidarske lože Budnost bili su Židovi, uvaženi predstavnici intelektualne elite. Taj spoj arhitekture, tajni i umjetnosti svjedoči o slojevitosti kulturnog života grada. Simboli masonerije ugrađeni u pročelje zgrade kina Urania podsjećaju nas da je Osijek u to vrijeme bio otvoren novim idejama, društvenim reformama i kulturnim inovacijama. Urania je nudila modernu tehniku, udoban prostor i osjećaj pripadanja jednoj urbanoj,

europskoj sredini.

No, povijest nije bila linearna. Prvi svjetski rat, političke promjene između dva rata, a osobito Drugi svjetski rat i Holokaust donijeli su prekide, tragedije i oduzimanja imovine. Priča o osječkim kinima stoga je neizostavno i priča o gubitku, o prazninama koje i danas osjećamo. Mnoge obitelji koje su utemeljile i vodile osječka kina nestale su iz kulturne povijesti našega grada, a njihova uloga ostala je potisnuta ili prešućena. Knjiga dr. Vasiljević vraća ih u fokus, otvara prostor sjećanja i priznanja.

Osobno mi je kao pojedincu bilo bolno prikupljati dokumentaciju vezanu za naše objekte kroz povijest – od vremena Austrougarske do danas, a potom proučavati dokumentaciju kroz nekoliko dimenzija – od one vlasničke do one programske, kao i one koja se tiče utjecaja na opće okruženje i identitet.

Zato je ova knjiga važna. Ona ne vraća samo imena i činjenice, već vraća dostojanstvo jednoj zajednici čiji je doprinos bio ključan, a čije je postojanje nasilno prekinuto. Ima tu još dosta prostora i materijala za novu knjigu, osobito ako se pristupi pisanju kao širem kontekstu i uzmu u obzir i drugi narodi i manjine koje su imale ogroman utjecaj poput Nijemaca, Mađara, Austrijanaca, koji svi zajedno imaju isti nazivnik – bili su progresivna intelektualna manjina i upravo njima možemo zahvaliti razvoj društva, a ovima poslije njih, nažalost ozbiljnu dekadenciju.

Urania danas ostaje jedini aktivni kinematograf u Osijeku, dok su Europa i Slavija nažalost

zatvoreni i pretvoreni u tihe svjedoke prošlog vremena. No upravo ta činjenica daje dodatnu težinu našoj odgovornosti: da čuvamo ovu baštinu, da se sjećamo onih koji su je stvorili i da kino promatramo ne samo kao industriju ili zabavu, već i kao živi kulturni spomenik, kao kulturnu memoriju naroda i gradova. Secesijska dvorana Uranije pamti i radost i tugu prošlog stoljeća. Kada se svjetla priguše i započne projekcija, osjećamo da smo dio te duge povijesne linije – povijesti koja nas obvezuje da pamtimo, poštujemo i nastavljamo dalje, s vjerom da film ima snagu da povezuje ljude.

Istakla bih da povremeno nas nekolicina entuzijasta obide grob arhitekta Viktora Axmanna na Aninom groblju – osobno smatram da on zaslužuje svoju ulicu, trg i puno veće priznanje okruženja nego ga ima.

Zahvaljujem autorici, izdavačima i svima koji su omogućili da ova knjiga ugleda svjetlo dana. Ona nije samo doprinos znanosti – ona je čin sjećanja. A sjećanje je ono što kulturi daje korijen i smisao.

Povijest osječkih kina uči nas koliko je film bio – i ostao – snažan alat povezivanja, obrazovanja i zajedništva. Ona nam pokazuje da kultura uvijek nadilazi političke i ideološke granice, i da je u svojim najboljim trenucima most među ljudima. Knjiga *Židovi u kinokulturi Hrvatske* podsjetnik je da taj most ne smijemo nikada prestati graditi.

Marijana Bošnjak

O važnosti Knjige, jezika i prijevoda riječima genijalaca koji nas na to podsjećaju

S predavanja profesora Berkovića u knjižnici Evanđeoskog teološkog veleučilišta

U sklopu Mjeseca židovske kulture 2025. na ovogodišnju temu *Narod knjige*, na Evanđeoskom teološkom veleučilištu u Osijeku je 17. rujna bilo govora o jednoj od knjižica te Knjige: o Psalmima. Govoreći o biblijskoj knjizi Psalmi koja povezuje tolike vjernike među raznim narodima, inspirira štovanje te nadasve potiče na čovjekov osobniji, iskreniji, neuvijen i transparentan odnos i komunikaciju s Bogom, dr. sc. Danijel Berković je svojim predavanjem o Psalmima iznio još jednu važnu komponentu koju se podrazumijeva za narod bilo koje knjige, a to je jezik.

Ne trebamo podrazumijevati da svaki narod ima svoj jezik koji je nositelj povijesti, pismenosti, kulture, a time i identiteta nekog naroda. Upravo bi narodi, čiji jezik nikada nije postao nositelj njihovih priča i kulture zbog čega se bore s identitetom, ili narodi čiji jezik zbog nekorištenja odlazi u prošlost, ovome mogli svjedočiti. Zato je

činjenica da smo toga dana mogli slušati predavanje o dva jezika, hebrejskom i hrvatskom, blagoslov koji baštine ova dva naroda koji, ne samo da mogu pratiti svoje priče, svoju povijest i svoj identitet na temelju postojanja svog jezika, makar je jedan još „beba“ u odnosu na drevnost drugoga, nego je njihov jezik kroz njihovu povijest mogao komunicirati i Božji jezik te time ugraditi, ni manje ni više, nego Božju Riječ u svoj identitet.

I dok Bog odabire upravo drevnim Izraelcima komunicirati svoju volju govoreći im na njihovom jeziku i u njihovom kontekstu, što je potom sabrano u izdanju Knjige koja postaje povijest jednog naroda kojemu je odnos s Bogom srž njihovog identiteta, drugi narodi koje Bog kasnije poziva u svoje zajedništvo prepoznaju tu Knjigu kao temelj svog novog identiteta, a biblijski hebrejski kao jezik čiju komunikaciju treba prenijeti na svoje jezike.

Hrvatski narod može biti ponosan što su dijelovi Biblije prevedeni na hrvatski jezik od početka tiskarske prakse, potvrđujući kako je time Božja riječ zapisana na hebrejskom izvorniku postala neizostavni dio hrvatskog identiteta i kulture kroz razne prevoditeljske inačice. Upravo se ovom temom strastveno bavi dr. sc. Berković i Institut za biblijska istraživanja pri Biblijskom institutu u Zagrebu (BIZG) koji izdavanjem zbirke *Hrvatski psaltir*, povijesnih prijevoda Psalama na hrvatski jezik, pokazuju hrvatskome narodu upravo tu bogatu baštinu hrvatskog jezika.

Međutim, govoreći o jeziku i prevođenju ulazimo u osjetljivu i kompleksnu temu o prevodilačkom zanatu koji je od prve prevedene riječi interpretacija, a Prevoditelj - Izdajnik (*Traduttore traditore*). Fokusirajući se konkretno na prevodilačko umijeće fra Silvija Grubišića, još konkretnije na njegov prijevod Psalama koji je BIZG izdao kroz projekt *Psaltir*, dr. sc. Berković je na spomenutom predavanju pod nazivom *Fra Silvije Grubišić: zanemareni prevodilački virtuoz: neki osebujni i živopisni prijevodi Psalama*, sa strašću identičnoj Grubišićevnoj, dočarao kompleksnost prenošenja jezične ideje iz jedne kulture u druge, pogotovo kada se radi o nesrodnim jezicima te povijesno i geografski poprilično udaljenim kulturama, kao što su to, u ovom slučaju, drevna izraelska i hrvatska. I dok se o kompleksnosti zanata prevođenja biblijskih tekstova najviše brinu teolozi, vjernici će se složiti da je dosezanje što vjernijeg izvornog izričaja Božje

riječi od identitetske važnosti. Time je Berkovićeve genijalnost da prepozna prevodilačku genijalnost Grubišića sekundarna strasti ove dvojice ljubitelja Božje riječi da istu donesu hrvatskom čovjeku u njenom što izvornijem obliku kako bi nastavila imati svoju transformativnu ulogu za identitet pojedinca i naroda. Teolog i prevoditelj fra Grubišić, čiji se prijevod Petoknjižja nalazi u *Zagrebačkoj Bibliji* u izdanju Kršćanske sadašnjosti, odskače od svojih kolega u prevodilačkom zanatu tako što, prema Berkovićevim riječima, koristi neobičajena, osebujna, neuljepšana, a ponekad i kontroverzna rješenja, u službi dočaravanja duha jezika i kulture drevnog Izraela koji je prvi primatelj Božje riječi.

Kao ilustraciju navodim neke od primjera o kojima detaljnije govori dr. sc. Berković u svome članku (Danijel Berković, *Fra Silvije Grubišić, zanemareni biblijski prevoditelj: bilješke o nekim prevodnim i prevoditeljskim rješenjima*, Kairos: Evanđeoski teološki časopis, Vol. 17 No. 1, 2023.).

Tako primjerice, umjesto „skršimo okove“ (Ps 2), koji prema prevoditelju zbog rijetkosti željeza nisu mogli postojati, „skršimo gužve“ daje drugu sliku nečega što je bilo pravljeno od pruća u kolokvijalnom izrazu. Sreću, koja je čovjeku danas (navodno) razumljiv termin, Grubišić oslikava izvornikom koji je u ono vrijeme značio konkretnu sreću: kišom i time Ps 4 dobiva direktan vizual za sreću u obliku kiše. Tu su zatim i grublji izrazi prevoditelja koji tekstu daju direktniji ton: primjerice želja da neprijatelj „pocrka“ (Ps 55) ili spomen poznatih nam „vucibatina“ koje nalazimo u Grubišićevom prijevodu (Ps 73). Kolokvijalni izrazi poštenjak ili dobričina za čovjeka ili, još značajnije, brdina za Boga (Ps 37) oslikavaju u boji ono što čovjek koji ima budućnost jest, odnosno ono što slika Boga kao „zaklona“ uistinu jest. Konačno, neki fiziološki izrazi izvornika kojima prevoditelj ostaje dosljedan upućuju nas na drugačije ili čak istančanije razumijevanje važnosti ili procesa pojedinih organa: tako se zbunjenom psalmisti umjesto

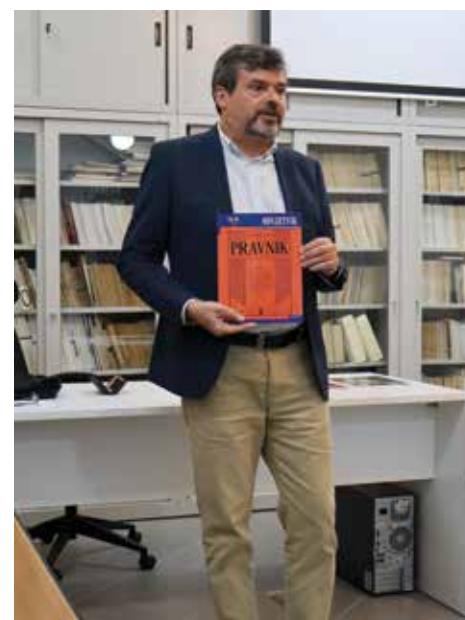
uvriježene izjave da se duša ojadi, zapravo „mozak ukiseli“ (Ps 73), a umjesto srca kao središnjeg organa naše kulture, jetra i bubrezi imaju primat u psalmističkoj kulturi što Grubišić ne propušta ostaviti u doslovnom prijevodu izvornika.

Ove nas inovativnosti, u kojima podjednako uživaju Grubišić i Berković, mogu probuditi iz naučene i ustaljene finoće i estetike pojedinih biblijskih redaka te nas probuditi spoznajom da je Bog uistinu brdina, da naše srce u kojemu se događaju mnoge reakcije vjerskog karaktera nije samo duhovna dimenzija odvojena od našeg tijela (jetre i organa) i da se u dezorijentaciji duhovnog puta psalmiste, koji nam otvara pravo da se to smije odnositi i na nas, mozak može ukiseliti. Čitanje biblijskog teksta u različitim prijevodima i na različitim jezicima može itekako probuditi čitatelja da biblijski tekst „čuje“ i da ga ne podrazumijeva. Neka i Grubišićev prijevod Psalama, za onoga koji traži svježiju komunikaciju s Bogom, bude jedan od tih načina.

Judita Paljević Kraljik

Danijel Berković

Attila Čokolić

Dva osječka odvjetnika

U četvrtak 18. rujna u 18 sati, u knjižnici Muzeja Slavonije, održano je predavanje dr. sc. Attila Čokolića o osječkim odvjetnicima židovskog porijekla.

Ma koliko god puta čula priču o sudbini možda i najznačajnijeg osječkog odvjetnika prve polovine 20. st., dr. Hermanna Weissmanna i njegove obitelji, svaki puta me pogodi njena tragičnost. Slušajući izuzetno zanimljivo predavanje dr. sc. Attila Čokolića, ponovo su mi se vratili svi potresni detalji ove priče, koju dobro poznajem još od 2020. godine i izložbe *Priča o nezaboravu*, nastale u suradnji Grada Osijeka i Muzeja Slavonije. Iako u ovome predavanju naglasak nije bio na detaljima njihove tragične priče, nego na Weissmannovom značaju kao hrvatskog i osječkog odvjetnika, nije moguće pričati o njemu, a da se ne spomene ta strašna sudbina. Strava i nepravda, koju je svim silama pokušavao izbjeći – pri tome čak ponudivši cijelu svoju bogatu umjetničku zbirku u otkup svog i života svoje obitelji. No, nije bilo dovoljno... Nije bilo dovoljno ni to što je bio jedan od stupova osječkog društva do Drugog svjetskog rata, oblikujući značajno njegov profesionalni i kulturni život, ni što je bio dokazani veliki ljubitelj Osijeka, njegove kulture i umjetnosti uopće. Pravi Osječanin, Esseker do srži, postao je nepoželjan, stranac, neprijatelj, izgnanik. On, koji je znatno pridonio dobroj reputaciji Osijeka u poslovnom i kulturnom pogledu, postao je njegov teret kojega treba odstraniti. Koliko li ga je to moralo boljeti... Iako duboko uronjen u sve sfere društvenog i poslovnog života

tadašnjeg Osijeka, počeli su ga smatrati stranim tijelom, viškom, smetnjom... i uklonili su ga iz njega.

Zasigurno ta njegova osobna sudbina nije najtragičnija osječka priča iz Drugog svjetskog rata. Ono zašto je ja doživljam toliko tragičnom jest činjenica da je ona zapravo reprezentativna priča osječkih Židova iz 1941. i 1942., kada ih je velika većina odvedena u smrt, a samo mali broj njih je uspio preživjeti fašističke logore smrti.

No, ni to nije bio kraj njihovim mukama. Jedva živi, vratili su se u svoj Osijek, gdje je uslijedio novi šok – nova komunistička vlast odbila je vratiti im njihovu imovinu, barem stanove i kuće u kojima bi ponovo živjeli kao ljudi. I potom je ta ista “narodnooslobodilačka” i antifašistička, ali prvenstveno komunistička, vlast učinila sve da se potpuno zaboravi postojanje i uloga židovske zajednice na prostorima bivše države, tako da do 1990-ih ili čak i do danas mnogi Osječani nisu znali ništa o postojanju i značaju židovske zajednice u Osijeku i na svim prostorima bivše države (pa ni sama nisam – to se nije učilo u školi).

Velika većina osječkih Židova Osijek je smatrala svojim domom (a Slavoniju i Hrvatsku svojom domovinom) i bila potpuno integrirana u njegov društveni i poslovni život. Poslovno gledano, možemo reći da je židovska zajednica bila najveći nositelj prosperiteta Osijeka do Drugog svjetskog rata, a poznata je i činjenica da je Židovska općina Osijek bila jedno od središta društvenog života u to doba, čije su

priredbe i kulturna događanja po-hodili svi Osječani, bez obzira na podrijetlo. Nemjerljiv je njihov do-prinos razvoju grada – pa zašto su onda odjednom postali strano tijelo, višak, teret kojega se treba riješiti?

Stoga, u ovom kontekstu jako boli ponovna relativizacija ustaških zločina kroz “popularizaciju” pozdrava ZDS u novije vrijeme u Hrvatskoj. I dr. Weissmann je bio spreman sve učiniti za svoj dom (Osijek), no pravo na tu ljubav i posvećenost svom gradu mu je naprasno i nasilno oduzeto.

Drugi odvjetnik i vrhunski intelektualac, dr. Hugo Spitzer, umro je prije početka Drugog svjetskog rata i nije doživio ovakvu tragediju. Ogroman je njegov značaj za povijest i razvoj Osijeka (gradski zastupnik u više mandata) i osječke židovske zajednice, čiji je dugogodišnji predvodnik bio. Kako smo na predavanju čuli, bio je izuzetno zaslužan za razvoj odvjetničke profesije u Hrvatskoj. I tu dolazimo do novog slučaja reprezentativne sudbine većine osječkih Židova: značajni pojedinci, skupine, tvrtke i društva s ogromnim doprinosom razvoju i procvatu voljenog Osijeka u brojnim aspektima njegovog poslovnog, društvenog i kulturnog života do Drugog svjetskog rata, a potom naprasno (gotovo) potpuno zaboravljeni, izbrisani...

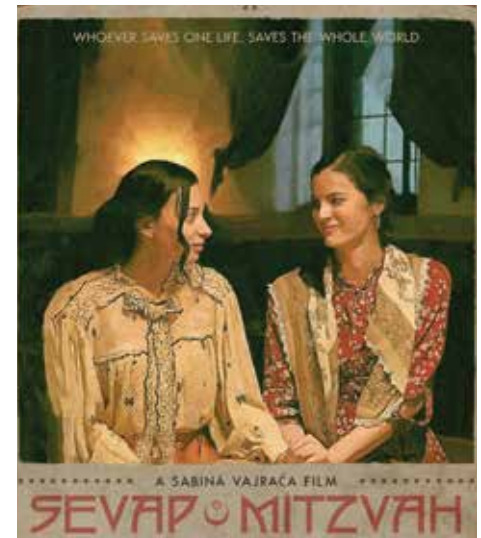
Upravo zato su neizmjerno važni ovi Mjeseci židovske kulture u Osijeku – da ispričaju sve one zaboravljene ili neispričane priče o nezaboravu.

Vesna Brezovac

Sevap/Micva: Snaga prijateljstva

Marija Janošević, Vladimir Andrlle, Vasilije Vranić i Damir Lajoš

U sklopu Mjeseca židovske kulture, kino Urania u Osijeku bilo je domaćin projekcije kratkog filma *Sevap/Micva*. Film, temeljen na istinitim događajima, prati iznimnu priču o prijateljstvu i hrabrosti kroz dvije obitelji u Sarajevu.

Radnja filma prati Zejnebu Hardaga, muslimansku mladu ženu, koja tijekom Drugog svjetskog rata riskira vlastiti život kako bi spasila život svoje židovske prijateljice Rifke Kabiljo i njezine obitelji. Nakon nekoliko desetljeća, tijekom opsade Sarajeva 1993. godine, Rifka uzvraća istom hrabrošću, spašavajući Zejnebu i njezinu obitelj iz ratom opkoljenog grada. Kroz ove dvije ključne epizode, film pokazuje kako prijateljstvo i dobrota mogu nadvladati strah, opasnost i povijesne sukobe.

Film ističe univerzalnu poruku da se veličina čovjeka najbolje spoznaje kroz njegove odnose s drugima. Prijateljstvo, iskazana

hrabrost i međusobna solidarnost prikazani su kroz emotivne scene, od tihih trenutaka straha do dirljivih trenutaka spašavanja i zahvalnosti. Likovi poput Bahre i Izeta Hardage, Mustafe Hardage i Josefa Kabilja dodatno osnažuju narativ, pokazujući kako obitelji, zajednice i pojedinci mogu utjecati jedni na druge kroz djela dobre.

Nakon projekcije održana je panel rasprava *Prijateljstva u doba zla*. Panelisti su bili Vladimir Andrlle predsjednik Jevrejskog kulturno-prosvjetnog i humanitarnog društva La Benevolencija iz Sarajeva, Vasilije Vranić, predsjednik Udruge Fantast Kneževi Vinogradi, te Damir Lajoš, predsjednik Židovske općine Osijek. Razgovaralo se o prirodi prijateljstva i njegovoj snazi u teškim vremenima. Posebno snažan dojam ostavio je citat Hanne Arendt: „Tek kroz prijateljstvo čovjek može istinski spoznati drugoga“, koji je poslužio kao podsjetnik na dubinu i važnost

prijateljskih veza. Panel je naglasio kako dobrota i međusobna podrška mogu prevladati najmračnije trenutke i oblikovati život pojedinaca i zajednica.

Poslije panel rasprave, sudionici su se uputili u Židovsku općinu Osijek, gdje je u toploj, prijateljskoj atmosferi obilježen Šabat. Uz šabatne svijeće, miris hale, šabatnog kruha, i pjesmu zajedništva, bila je to prilika za daljnje razgovore, povezivanje i slavljenje univerzalnih vrijednosti prijateljstva i solidarnosti.

Premijera filma *Sevap/Micva*, panel rasprava i Šabat u Osijeku pokazali su da priče o hrabrosti i prijateljstvu nisu samo povijesne lekcije, već trajni podsjetnik na to da čovjekova veličina leži u njegovoj sposobnosti da voli, razumije i štiti druge, čak i u najtežim vremenima. Dobrota i prijateljstvo nadvladavaju strah i ostavljaju trag kroz generacije.

Karla Generalić

Šabat u Osijeku: zajedništvo, učenje i tradicija

Kabalat Šabat u maloj osječkoj sinagogi

Kiduš u Židovskoj općini Osijek

Sefardski Šabaton u Osijeku bio je posebno iskustvo za sve učesnike/ce, bio je kombinacija učenja, druženja i podsjećanja na židovsku tradiciju. Židovska općina Osijek 19. i 20. rujna ugostila je goste i gošće iz Beograda i Sarajeva u okviru Mjeseca židovske kulture, manifestacije koja svake godine pruža uvid u bogatu povijest, tradiciju i umjetnost Židova u ovom gradu. Atmosfera je bila izvanredna, a domaćini su pokazali izuzetnu gostoljubivost čineći ovo iskustvo nezaboravnim za sve sudionike.

Šabat u Osijeku organiziran je u okviru obrazovnog projekta *Da'at*, kojeg provode JCC Global i Haver Srbija radi poticanja suradnje među židovskim zajednicama. Program *Da'at*, osmišljen je kako bi učesnicima/cama pružio priliku za razmjenu znanja, povezivanje i učenje kroz druženje i zajedničke aktivnosti. Na hebrejskom, riječ "da'at" znači "znanje" ili "razumijevanje", ali u širem smislu obuhvaća

i svijest i sposobnost povezivanja informacija. U judaizmu, "da'at" se često koristi za označavanje dubljeg znanja ne samo činjenica, nego i mudrosti koja vodi djelatnosti i moralnom razumijevanju. To je vrsta znanja koja spaja um i srce, omogućavajući osobi da djeluje ispravno i promišljeno. Rabin Nahmana iz Breslova molio se Bogu slijedećim riječima "da bih učio, moram željeti učiti. Usadi mi, molim Te, iskrenu čežnju za znanjem." Za rabina Nahmana, učenje nije samo intelektualna aktivnost, već čin duhovnog povezivanja. *Šabat u Osijeku* bio je upravo to – duhovno povezivanje.

Članovi i članice Židovskih općina iz Beograda i Sarajeva stigli su u Osijek u petak 19. rujna popodne, gdje su ih srdačno, s programom osmišljenim do najsitnijeg detalja, dočekali članovi Židovske općine Osijek. Novi kontakti uspostavljeni, stara prijateljstva obnovljena, a osmijesi i smijeh pratili su svaki trenutak. Posebno su se

istakli Nives Beissmann, koordinatorica programa Mjesec židovske kulture i Damir Lajoš, predsjednik Židovske općine Osijek, čiji trud i ljubaznost su dodatno uljepšali ovaj događaj. Članice ženske sekcije Ivanka, Srebrenka i Božana bile su izuzetno gostoljubive, a također su, zajedno s Borisom Polgarom, pripremile nezaboravan kulinarški ugođaj. Ljubaznost domaćina i pažnja prema svakom detalju učinili su da se svaki gost osjeća kao kod kuće, a obroci su bili toliko ukusni da su neki komentirali: "Moramo zapisati recept, da se ovo ne zaboravi!"

Sadržajan program uključivao je kulturne i obrazovne aktivnosti: od filmske projekcije i panel diskusije, preko molitvi i predavanja, do vođene ture Židovski Osijek i posjete Muzeju osobnih priča. Posebno su se isticale interaktivne aktivnosti, poput kviza o židovskoj tradiciji, te zajedničko učenje i druženje uz pjesmu s rabinom Yosefom Elmackiasom.

Šaharit u maloj osječkoj sinagogi s Igorom Kožemjakinom i Yosefom Elmackiasom

Program je započeo u pe-tak, zakuska za doček u Židovskoj općini bila je prilika za opušteno druženje i upoznavanje, dok je projekcija kratkog filma *Sevap/Micva* u kinu Urania pružila uvod u teme dobročinstva i zajedništva. Nakon filma, održana je panel diskusija s istaknutim govornicima, među kojima su bili Damir Lajoš, Vladimir Andrlje i Vasilije Vranić. Događaj je moderirala mlada Marija Janošević. Govornici su razgovarali o važnosti zajedništva, pravičnosti, društvene odgovornosti i očuvanja tradicije, a panel je bio vrlo interaktivan – učesnici su postavljali pitanja i razmjenjivali iskustva, uz nekoliko duhovitih komentara koji su dodatno opustili atmosferu.

Kabalat Šabat unio je duhovnu dimenziju u cijeli vikend, a zatim je uslijedila zajednička večera uz pjesmu s rabinom Yosefom Elmackiasom iz Izraela. Atmosfera je bila toliko topla da je netko rekao: “Osjećam se kao da sam ovdje cijeli život.”

Subota je bila ispunjena raznovrsnim, interaktivnim aktivnostima. Sarajevski hazan Igor Kožemjakin i rabin Yosef Elmackias vodili

su jutarnju molitvu – šaharit. Kada se parochet, zavjesa iza kojeg je Aron ha-kodeš (Sveti kovčeg) u kome se čuva Tora, razmaknuo, saznali smo da se Tora iznosi za čitanje prvi put nakon više od 20 godina, što je izazvalo dodatni osjećaj poštovanja. Dvojica članova Židovske općine Osijek s dubokim osjećajem pripadnosti zajednici pristupili su činu aliye. Izašli su pred Toru prvi put u životu s dostojanstvom i ponosom, te izgovorili blagoslov, drevne riječi koje se prenose kroz generacije uoči čitanja Tore, izražavajući poštovanje prema tradiciji i vjeri. Svima prisutnima, ovo je bio iznimno emotivan i duhovan trenutak. Jutarnja molitva i razgovor o odjeljku Tore omogućili su sudionicima dublje razumijevanje svetih tekstova, dok je zakuska nakon službe bili savršena prilika za druženje i opuštanje uz razgovore o učenju i životu.

Posjetili smo i Muzej osobnih priča smješten u obnovljenoj zgradi Stare pekare u srcu Tvrđe. Kroz fotografije, predmete, tekstove i videozapise, posjetitelji su mogli upoznati životne puteve pripadnika nacionalnih manjina, marginaliziranih skupina i drugih građana/ki

čije su priče često ostale neispričane. Svaka priča dolazi u zasebnoj kutiji koju posjetitelji nasumično biraju, a u njoj se nalazi predmet, fotografija i sažetak. Video intervju prikazuju se na tabletima u prostoru Muzeja, a dostupni su i online na www.muzejosobnihprica.com. Dosadašnji postavi uključuju priče Židova, Roma, tekstilnih radnica i osječkih Srba, a svaki novi ciklus donosi svježije perspektive i osobna svjedočanstva. Muzej ne samo da dokumentira nevidljivu povijest, već potiče razmišljanje o identitetu, toleranciji i društvenim promjenama.

Iznimno zanimljiva bila je vođena tura po židovskom Osijeku. Učesnici su naučili o povijesti, kulturi i tradiciji Židova u ovom gradu od vodiča Tomislava Vukovića, koji je svojim znanjem i pristupom nadmašio očekivanja. Nakon ture, uslijedio je ručak u prostorijama ŽOO, a popodnevni program s rabinom Yosefom Elmackiasom dodatno je produbio razumijevanje židovske duhovnosti i važnosti kontinuiranog učenja što je i u samom judaizmu temelj napretka i života u skladu s tradicijom. Rabin nas je podsjetio na riječi rabina Jonathana Sacksa:

Šetnja Židovski Osijek s vodičem Tomislavom Vukovićem

“Obrazovanje je najvažniji instrument za očuvanje identiteta i izgradnju budućnosti.” Večernji kviz o židovskoj tradiciji i kulturi pružio je priliku da učesnici utvrde znanje stečeno tijekom dana, uz puno smijeha i prijateljskog natjecanja. Dan je završio zajedničkom večerom i druženjem, gdje su pjesma, opušteni razgovori i osmijesi potvrdili uspjeh prvog zajedničkog Šabata u Osijeku.

Judaizam nas uči da je učenje i napredovanje kroz znanje obaveza svakog člana zajednice. Šabat u Osijeku dokazao je da zajedničke obrazovne inicijative poput *Da'at* programa ne samo da produbljuju znanje o tradiciji i kulturi, nego i jačaju veze među zajednicama, potiču međusobno učenje i stvaraju uspomene koje traju. Upravo takve vrijednosti promiče i JCC Global, međunarodna mreža židovskih centara koja, kroz projekte poput *Da'at*-a, povezuje zajednice diljem svijeta, osnažujući lokalne identitete kroz globalnu suradnju i razmjenu iskustava kroz obrazovne, kulturne i društvene programe. Organizacija djeluje kao centar za inovativne projekte, podržavajući inicijative koje

jačaju identitet zajednica, promiču međusobnu suradnju i potiču učenje u duhu judaizma. Posebno se fokusira na obrazovne programe za sve dobne skupine, od djece do odraslih, uključujući radionice, seminare i kulturne projekte. Programi JCC Global-a osmišljeni su tako da, ne samo da prenose znanje o židovskoj tradiciji i vjeri, već usput razvijaju i liderstvo, društvenu odgovornost i suradnju među zajednicama. Kroz različite inicijative, ova organizacija stvara prostor za dijalog, inovaciju i međusobno učenje, osiguravajući da židovske vrijednosti i kultura ostanu živi i relevantni u modernom društvu. JCC Global također radi na povezivanju židovskih zajednica unutar regija, primjerice kroz inicijativu s Haver Srbijom koja okuplja zajednice bivše Jugoslavije kroz program *Da'at*, u cilju zajedničkog učenja, kulturne razmjene i jačanja suradnje.

Haver Srbija je organizacija koja okuplja i povezuje članove/ce židovske zajednice u Srbiji i u regiji, s ciljem očuvanja tradicije, jačanja zajedničkog identiteta i promicanja obrazovanja. Kroz različite programe i inicijative, Haver

Srbija podržava međugeneracijsko učenje, kulturne aktivnosti i projekte koji potiču suradnju među židovskim zajednicama u zemlji i regiji. Organizacija posebno ulaže napore u stvaranje prilika za obrazovanje i razmjenu znanja, omogućavajući svima da prodube svoje razumijevanje judaizma, povijesti i kulturne baštine. Haver Srbija svojim djelovanjem stvara prostor za dijalog, povezivanje i osnaživanje zajednica, uz poseban naglasak na obrazovanju, tradiciji i međusobnoj podršci.

U nedjelju je, nakon doručka i srdačnog oproštaja, bilo vrijeme za povratak u Sarajevo i Beograd. “Bilo je divno iskustvo, nadamo se da će ovo biti samo prvi u nizu Šabata u Osijeku,” istaknuli su sudionici izražavajući zadovoljstvo što su imali priliku povezati se i učiti jedni od drugih u tako srdačnom i prijateljskom okruženju. Šabat u Osijeku doprinio je jačanju solidarnosti i zajedničkom djelovanju unutar i između zajednica i nadamo se zajedničkom susretu sljedeće godine.

Zahvaljujemo Židovskoj općini Osijek na toplom gostoprimstvu, prilici da učimo o bogatoj povijesti i kulturi Židova u Osijeku, te hrani za dušu i tijelo. Hvala rabinu Yosefu Elmackiasu na posvećenosti, ljubaznosti i znanju koje je podijelio s nama. Dugujemo zahvalnost i sarajevskom hazanu Igoru Kožemjakinu kao i Hani Holland iz Jewish Agency for Israel na podršci. Također, zahvaljujemo židovskim općinama iz Beograda i Sarajeva koje su osigurale sredstva za smještaj i prijevoz. Nadamo se da će Šabat u Osijeku postati tradicija i da će sljedeći događaji okupljati još više učesnika/ca, starih i novih prijatelja/ica iz naših židovskih zajednica.

Duška Rut Dimović

Roš hašana, predavanje rabina Prelevića

S predavanja rabina Luciana Moše Prelevića

Rekla bih da živimo u izazovnim vremenima. Ali pitajte bilo koga iz prošlosti, svi će vam kazati da je doba u kojem žive teško i da nikad prije nije bilo tako. Možda ipak nije problem u dobima, nego u nama, ljudima.

Svako vrijeme donosi svoje izazove i promjene, bez njih nema rasta i koraka unaprijed, jedina je konstanta ljudsko biće. Čovjek, sa svim svojim savršenostima i nedostacima, s golemim potencijalom za ljepotu i kreaciju s jedne, te mržnju i destrukciju s druge strane. Što će prevagnuti u svakomu od nas, pitanje je duhovnosti, načina na koji joj pristupamo, kako ju negujemo i poštujemo te u konačnici – imamo li je uopće i što nam ona znači.

Volim zamišljati i vjerovati kako svaki misleći čovjek u sebi prebire ta pitanja i traži odgovore za njih. Tako ih i ja prebirem, i u tom me duhu, u prelijepo, suncem obasjano nedjeljno poslijepodne, put naveo na predavanje rabina Luciana Moše Prelevića. Dočekala me više nego srdačna dobrodošlica gđe Beissmann i gosp. Lajoša, u ugodnom i

toplom prostoru Pravnog fakulteta u Osijeku, gdje se više nego prigodno smjestila Židovska općina Osijek. Knjiga privlači knjigu, misao privlači misao, a zajedno su spomenik svemu lijepome što ljudski um može ponuditi. Nakon neformalnog dijela u kojem mi je Damir ukratko, ali s velikom ljubavlju, predstavio neke osnovne pojmove vezane za Općinu, te nakon ukusnih zaloga-ja koje su priredile vrijedne ženske ruke, u prostoriju je ušla 'zvijezda večeri', cijenjeni rabin, gospodin Prelević. U jednosatnom izlaganju sazeo je bit onoga što jest i što predstavlja. Iznimno obrazovan čovjek s ogromnim znanjem o svakoj temi koje se dotakne. Od prošlosti, pa do sadašnjeg trenutka, samouvjereno je iznosio činjenice, misli, uvide i zapažanja o svojoj vjeri i svijetu koji nas okružuje. Svakako mi je, a i svakom nazočnom, bila velika čast svjedočiti predavanju čovjeka koji je živa riznica znanja i mudrosti, te se iskreno nadam da u svojoj blizini ima nekoga tko će danas-sutra moći uskočiti u te ogromne cipele i tko će se pobrinuti da velika znanja, koja su preživjela sve izazove, nastave svoj put dalje, u srca nekih novih

klinaca, odnosno, duša predanih traženju istine. Ili spasenja, kako Vam drago.

Iako zaista cijenim i poštujem čovjeka i funkciju, osobno bih voljela da je bilo malo više riječi nade i ohrabrenja, a malo manje erudicije i faktografije. Čini mi se da se istu, ako ima volje i predanosti, uvijek može potražiti u knjigama, no živa riječ o osobnom iskustvu i spontanoj spoznaji, o vlastitom nadahnuću, ljepoti i svrsi življenja, e, to nema niti u jednoj knjizi, to obitava samo u srcu i duši čovjeka koji u svakom, ili barem većini trenutaka svog života, živi Boga ili koji god da pojam uzmemo kad govorimo, u biti, o istome – o Ljubavi, kao jedinom mjerilu ljudskog života.

Iskreno, ove riječi piše osoba koja bi bila outsider u koju god da se religiju uključi, tako da čitatelja redaka lijepo molim da mi oprostí ako sam ga nečime povrijedila, to mi nikada nije namjera, slobodno neka to pripiše trenutnoj emociji radosti s kojom sastavljam ove retke.

Posebno hvala gospođi Nives na iskazanom razumijevanju i strpljenju, uistinu je siva eminencija koja stoji iza cjelokupne uspješne i plodne organizacije događanja koji slave ono najbolje u čovjeku.

Uistinu sam uživala u svim dijelovima rabinovog predavanja, kao i sadržajima programa Mjeseca, te se radujem sljedećim prigodama za zajednički susret, u kojem se nalaze ljudi povezani onim neopipljivim, a od čega smo svi satkani.

Božica Merunka

Priča o dječaku

S predstavljanja projekta *Priča o dječaku*

22. rujna, u Tehničkoj školi i prirodoslovnoj gimnaziji Ruđera Boškovića Osijek, učenicima i profesorima škole predstavljen je projekt *Priča o dječaku*. Projekt je edukativna inicijativa koju su prošle školske godine zajednički, kao međuškolski projekt, realizirali učenici Osnovne škole „Vladimir Nazor“ i Gimnazije Antuna Gustava Matoša iz Đakova pod vodstvom profesorica Mire Racić i Ines Jančule.

Cilj ovog hvale vrijednog projekta bio je približiti učenicima temu Holokausta kroz osobnu priču o židovskom dječaku Rubenu

Franku, rođenom u Đakovu 1926. godine koji je 1942. ubijen u logoru Auschwitz. Kroz interdisciplinarni pristup, učenici su par mjeseci marljivo istraživali Rubenov život koristeći arhivske dokumente, fotografije, mnoga pisma i svjedočanstva. Poseban doprinos projektu dao je Rubenov brat Rafael Frank. Sjetimo se nakratko, o tome smo pisali u prošloj Menori, Rafael je u lipnju bio u Osijeku i Đakovu s mnogim članovima svoje obitelji. Tom prilikom bili su na zajedničkom Šabatu u našoj općini i tada je u Đakovu postavljen *Kamen spoticanja* za Rubena Franka.

Projekt *Priča o dječaku* financijski je podržala međunarodna organizacija *Olga Lengyel Institute* iz New Yorka, koja promiče obrazovanje o Holokaustu i ljudskim pravima. Kao trajni rezultat projekta napravljen je kratki edukativni film *Priča o dječaku* te istoimena izložba. Film i izložba namijenjeni su poučavanju i učenju o Holokaustu u osnovnim i srednjim školama.

Projekt je osmišljen s ciljem da istakne važnost kulture sjećanja i empatije te da potakne mlade na kritičko razmišljanje i osobni angažman protiv predrasuda i mržnje.

Nadamo se da se toga dana u Ruđerici dogodilo upravo to – učenici su pogledali film i izložbu nastale kao rezultat projekta, a profesorica Ozana Vignjević iskoristila je projekt kao uvod u nastavnu jedinicu o Holokaustu – nadamo se i vjerujemo da je film potaknuo mlade na promišljanje, da im je pokazao da imaju osobnu odgovornost u borbi protiv netrpeljivosti i mržnje i da u životu trebaju iskoristiti priliku da postanu pokretači promjena.

Nives Beissmann

Prenosimo vam dojmove učenika škole Ruđera Boškovića o filmu:

“Film me jako rastužio, jer prikazuje kako je sudbina nepredvidiva i oslikava tužnu stranu svijeta u kojem danas živimo”

“Film je bio informativan i jako tužan. Jako me je dirnuo, a sviđa mi se i kako je snimljen”

“Priča je tužna i grozna, ne želim da se takvo što više ponovi”

“Film djeluje toplo i emotivno. Naglašava vrijednosti obitelji i prijateljstva”

“Dječak iz filma ostao je bez djetinjstva, ali nije izgubio snove ni nadu u život. Stradao je u Holokaustu, ali njegova priča nas uči da budemo ljudi jedni prema drugima.”

Sve o Levkovićima (Lefkovicsék gyászolnak)

Sve o Levkovićima

Sve o Levkovićima je mađarska drama/komedija (danas je postao moderan izraz dramedija) o mađarsko-židovskoj obitelji s načelno uobičajenim obiteljskim problemima. Otac obitelji Tamás (glumi ga Zoltán Bezerédi) je tvrd, ali dobroćudan trener boksa koji je ispod grube

vanjštine pun dobrote prema svojim prijateljima, prema boksačkim kadetima, prema svojoj ženi, prema svima, osim prema svom sinu. Njegov sin Ivan (Tamás Szabó Kimmel) živi u Izraelu gdje je prihvatio ortodoksnu židovsku vjeru, vidljivo ga smeta sukob s ocem, ali nema niti najmanju ideju kako ga riješiti. Njihov odnos, odnosno njihov sukob, glavna je tema filma. Ivanov sin Ariel (Leo Gagel) jako voli svoju baku Zsuzsu (Ágnes Máhr), no s djedom nema odnos. Djed zbog toga vidno pati, ali mu tvrdoglavost ne dozvoljava da prevlada svađu sa svojim sinom.

Nakon smrti bake, Ivan i Ariel dolaze u Mađarsku gdje prema židovskoj tradiciji moraju žalovati tjedan dana bez izlaska iz kuće. Kontrast ortodoksnog Ivana koji organizira molitve uz pomoć židovske zajednice, Tamasa koji dopušta sve

ovo u svojoj kući, ali ne propušta priliku provocirati ili zbijati šale s vjericima ili obredima, te malog Ariela koji je, iako odgojen u ortodoksnoj vjeri, ipak dijete željno zabave što ga polako približava djedu, čini okosnicu komedije, jednako kao što narušeni obiteljski odnosi čine dramsku okosnicu filma.

Radnja je u svojoj osnovi prilično jednostavna, čar joj daje sraz dviju kultura. Međutim, stvarna vrijednost filma su glumci koji odlično nose svoje uloge, čak je i njihov hebrejski sasvim dobar. S likovima se stoga lako poistovjetiti. Film je zaslužen zaradio jednu nagradu za najbolji film na festivalu u Sofiji (Bugarska). Tko nije pogledao film, a pruži mu se prilika, neće požaliti jer dinamika filma pruža sat i pol dobre zabave.

Damir Lajoš

Učenici OŠ “August Šenoa” o židovskoj turi s Tomislavom Vukovićem

21. rujna sudjelovao sam u tradicionalnoj šetnji gradom pod nazivom *Tragovima židovske baštine*. Najviše su me se dojmile priče o hotelu Royal, koji je bio u vlasništvu dva židovska brata, ali je stjecajem okolnosti završio u ustaškim rukama koje su ga dovele do takvog stanja da je postao neupotrebljiv. Iznenadio sam se činjenicom da je u Osijeku postojala sinagoga na čijem mjestu danas kao simbol sjećanja stoji Davidova zvijezda. Neki Židovi su otišli u Italiju prije dolaska ustaša i tako se spasili. Grga Novak bio je pisac za vrijeme dominacije ustaša i bilo mu je zabranjeno prodavati svoje knjige. Dojmila me se i priča o Šetaču koji predstavlja intelekt i snagu te priča o majci s djetetom u naručju. F.P.

Iskreno, nisam očekivao da je židovska kultura toliko utjecala na grad Osijek. No, nakon ove pustolovine saznao sam puno toga. Nisam znao ni za podrijetlo imena Trg Lava Mirskog, životopis tog čovjeka mi je bio baš uzbudljiv. Također mi je bilo zanimljivo čuti prošlost hotela Royal. Iznenadio sam se da je dosta stanovništva Osijeka prije II. svjetskog rata bilo židovske vjere i da je postojala sinagoga. Uživao sam u ovoj edukativnoj šetnji. P. B.

Židovska kultura i slušanje o židovskoj kulturi mi je bilo vrlo zanimljivo jer sam naučila nešto novo o drugoj vjeri i kulturi. Drago mi je što sam imala priliku slušati o jednoj od najstarijih svjetskih kultura. Posebno mi se sviđa što židovska kultura naglašava zajedništvo, obitelj i pomaganje drugima. Voljela bih imati još takvih prilika za upoznavanje drugih naroda, njihovih kultura i običaja. I.K.

Hommage Alfiju Kabilju

„Neka cijeli ovaj svijet još sja u suncu, neka naša zemlja sva postane sretna“ autora židovskog porijekla Alfija Kabilja, koji nas je napustio u travnju ove godine, odzvanjalo je još dugo u mislima nakon što su utihnuli posljednji tonovi glazbe. Dana 24. rujna 2025., povodom Tjedna židovske kulture, u prepunoj dvorani Osnovne škole „Mladost“ Osijek održan je nezaboravan događaj – hommage Alfiju Kabilju, velikom skladatelju, dirigentu, producentu, tekstopiscu, i pijanistu koji je dobro poznat učenicima svih uzrasta. Nastavnica Marijeta Kvetek svojim je predanim radom, stručnošću, marljivošću i stalnom posvećenošću Tjednu židovske kulture u našoj školi organizirala i vodila ovu priredbu. U prepunoj dvorani, ispunjenoj učenicima, događaju je nazočilo i dvadesetak osoba iz lokalne zajednice.

Nastavnica Kvetek svojom je predanošću, kreativnim pristupom te promišljenim vođenjem dijaloga s počasnim gostom, profesorom Darkom Fischerom, učinila ovaj događaj nezaboravnim. Ravnateljica Nikolina Mandić Gregić pozdravila je sve prisutne i zaželjela im dobrodošlicu. Od prvih taktova pjesme *Zekini jadi*, koju je otpjevao 4. a razred učiteljice Marte Gubina, do završne pjesme *Bejihad*, svaki je trenutak bio ispunjen emocijama.

Iskra Rajković, dječji sopran i učenica petog razreda Glazbene škole Franje Kuhača Osijek, u klavirskoj pratnji profesorice Ivančice Hinek, izvela je pjesmu *Što će biti sutra*. Ova pjesma iz mjuzikla *Jalta, Jalta* progovara o ozbiljnoj temi koja je duboko dirnula i potaknula

na promišljanje sve prisutne. Iskreno pjevanje bilo je puno nježnosti, odavalo je čistoću i preciznost, a njezin anđeoski glas dotaknuo je srca svih slušatelja.

Učenici, nastavnici i ostali prisutni upoznali su se putem video materijala s bogatom glazbenom ostavštinom Alfija Kabilja, poput pjesme *Cvrčak i mrav*. Kabiljo je u ovoj pjesmi interpretirao Ezopov motiv marljivog mrava i lijenog cvrčka, koji nas i danas poučava kvalitetnom življenju. Uz navedeno, prisjetili su se i kako je kralj Salomon prije 3000 godina u *Mudrim izrekama* napisao životnu mudrost o marljivom mravu.

Profesor Darko Fischer svojim je zanimljivim dosjetkama i načinom pripovijedanja oduševio učenike i goste te ih upoznao sa životom i djelom Alfija Kabilja. Prisutni su mogli saznati tužne i radosne zanimljivosti iz njegova života. Poseban dojam na sve prisutne ostavile su priče iz razdoblja prije Kabiljove desete godine života i njegova uhićenja za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Pjesma *Tvoja zemlja* bila je veliko iznenađenje koje je obradovalo publiku te su pjevušili svi, a posebno mlađi. Zbor Osnovne škole „Mladost“ Osijek otpjevao je pjesmu *Neka cijeli ovaj svijet* iz mjuzikla *Jalta, Jalta*. Svi su sudionici bili oduševljeni, a ja sam poželjela još dugo ostati u ovoj glazbenoj bajci. Alfi Kabiljo ostat će nam u sjećanju po stihovima koji pjevaju o sretnoj zemlji i svijetu koji je bajka. Uz razmišljanja o stihovima i iskrenu čežnju za boljim

svijetom, spoznali smo da taj svijet možda i ne mora biti savršen da bi bio bajka. Svi nosimo odgovornost da svakodnevicu napravimo boljom, ljepšom, obasjanu nadom, ljubavlju te poštovanjem i prihvaćanjem različitosti koje nas trebaju obogaćivati, a ne razdvajati. Pljesak koji je pratio svaku pjesmu podizao je energiju na potpuno novu razinu.

Učenica Iskra Rajković, uz pratnju profesorice Hinek, izvela je i autorovu šansonu *Bejihad*, što u prijevodu znači zajedno. Glazba Alfija Kabilja postavila je temelj zajedništva koje trajno utječe na nas. Ono traje i nakon što glazba utihne, ostavljajući osjećaj energije i emocionalne povezanosti. Kada je utihnula i posljednja nota, dvoranu je ispunio dugotrajan pljesak, a publika je bila oduševljena. Ovaj događaj podsjetio nas je na važnost zajedništva i ljubavi.

Današnja priredba bila je više od samog događaja. Ona je bila proslava pravog zajedništva, talenata i radosti koje su nas sve preplavile. Svi sudionici doprinijeli su stvaranju nezaboravne atmosfere koja je dugo ostala u srcima prisutnih. Biti dio ovog zajedništva bilo je jedinstveno iskustvo, koje se kasnije nastavilo ugodnim druženjem na kratkom domjenku uz domaće specijalitete.

Željka Filakovac

Promocija mađarskog izdanja knjige

Matej Sakač, Ana Lehocki Samardžić i Darko Fischer u Donjogradskoj sinagogi

25. rujna, u Donjogradskoj sinagogi, održala se prezentacija mađarskog prijevoda knjige *Još nekoliko dana: Budimpeštanski dnevnik* (Pécsi területi bizottság és Glotta Nyelvi Intézet, 2025.). Događaj je organizirala Židovska općina Osijek u sklopu Mjeseca židovske kulture. Dnevnik prati introspektivno putovanje, patnju i život osječkog odvjetnika Alfreda Fischera u Budimpešti za vrijeme Drugog svjetskog rata. Događaju su prisustvovali Ana Lehocki Samardžić, prevoditeljica mađarske inačice knjige, i Alfredov sin, dugogodišnji predsjednik Židovske općine Osijek, Darko Fischer. Moderator ovog događaja bio je Matej Sakač, voditelj knjižnice pri Evanđeoskom teološkom veleučilištu.

Dnevnik je smješten u 1944. godinu i prati Alfreda Fischera u njegovim ozbiljnim političkim razmišljanjima, dok se istodobno bori s pronalaskom mjesta gdje će prespavati. U isto vrijeme brine za djecu, traži skrovišta, opisuje dnevne razgovore s osobama koje mu pomažu, dok s nestrpljenjem čeka novosti s fronta. U to vrijeme ekstremna desnica preuzima vlast, Židovi su progonjeni i ubijani, dok se još uvijek iščekuje dolazak saveznika i oslobođenje. Darko Fischer, koji je tada bio sa svojim roditeljima u Budimpešti, prisjetio se svih tih događaja iz svoje dječjačke perspektive, dok je pratio oca, spavao uz njega te dijelio s njim njegove posljednje trenutke.

Iz ovog dnevnika, iz osobnog iskustva, možemo saznati mno-

go o tome što se događa s osobom koja prolazi agoniju, introspekciju i retrospekciju događaja te približe upoznati ljudsko iskustvo patnje i zahvalnosti u malim stvarima.

Preporučam ovu knjigu svakome tko želi vidjeti što proživljava čovjek u progonstvu i boli, čeznući za slobodom. Vjerujem da će mađarski prijevod knjige doći do velikog broja čitatelja koji će bolje razumjeti što se događalo 1944. godine.

Alfred Fischer uhvaćen je 8. siječnja 1945. od strane Strelastih križeva. Poginuo je nekoliko dana prije ulaska Crvene armije u Budimpeštu. Njegova obitelj, zajedno sa sinom Darkom, spašena je te su se nakon rata preselili natrag u Osijek. Dnevnik je njegova priča.

Matej Sakač

Obiteljski listovi osječkih Židova

U prostoru Filozofskog fakulteta u Osijeku 26. rujna 2025. predstavljena je knjiga autora Hrvoja Volnera *Obiteljski listovi osječkih Židova* koju su predstavili Episkop pakračko-slavonski Jovan Čulibrk, profesor Jaroslav Pecnik iz Osijeka i autor Hrvoje Volner, profesor na Filozofskom fakultetu. Predsjednik ŽO Osijek Damir Lajoš na početku je pozdravio prisutne te zahvalio autoru na istraživačkom radu.

Episkop Jovan je govorio o stradanju židovskog naroda tijekom Drugoga svjetskog rata, s posebnim naglaskom da Holokaust počinje dolaskom nacista na vlast u Njemačkoj 1933. Uspoređivao je američki pristup temi Holokausta s pristupom muzeja Jad Vašem.

Profesor Jaroslav Pecnik je govorio o svojem viđenju stradanja osječkih Židova i usporedio je stradanje Židova u NDH i stradanje Židova u Slovačkoj.

Autor knjige Hrvoje Volner govorio je vrlo sadržajno o nastajanju i nestajanju Židova u Osijeku s grafičkim tablicama; posebno je izdvojio podatke da je Osijek 1941. godine imao oko 42 tisuća stanovnika, dok je židovska zajednica imala oko 2600 pripadnika, a po obiteljskim listovima autor dolazi do tužnog podatka da su Holokaust preživjele samo 442 osobe.

Ovi obiteljski listovi govore da žrtve Holokausta nisu brojevi nego ljudi – to govore upravo objavljeni obiteljski listovi s imenima žrtava i mjestom stradanja. Čitajući osobna stradanja ljudi možemo biti samo uznemireni i razmišljati o ljudima:

S promocije knjige Hrvoja Volnera na Filozofskom fakultetu u Osijeku

čovjeku koji nije morao ići u logor, ali se odrekao slobode zbog žene, supruge koja je morala ići u logor jer je Židovka...

Autor u knjizi objavljuje 764 obiteljskih listova s poimeničnim popisom 2011 članova od ukupno 2600 osoba, članova židovske zajednice u Osijeku, a na kraju knjige objavljena su 153 imena obitelji za koje nisu napravljeni obiteljski listovi.

U knjizi možemo vidjeti veliki značaj židovske zajednice u Osijeku posebno u gospodarskom razvoju grada, kao i veliki značaj i doprinos u kulturi, politici, medicini. Knjiga je podijeljena u devet obrađenih tematskih poglavlja u kojima imamo novih do sada nepoznatih činjenica vezano uz osječke Židove.

U poglavlju 8. vidimo popis povijesnih izvora; možemo vidjeti mnoštvo literature koja je korištena kao izvor, zatim mnoštvo arhivskih fondova i novina koje su izlazile u vrijeme stradanja.

Ova knjiga će biti nezaobilazni izvor u budućim istraživanjima povijesti osječkih Židova.

Pero Šola

Vesele radionice u Vinogradcima

Najljepše suradnje u Mjesecu židovske kulture svakako su one koje organiziramo sa školama, a jedna od najveselijih uvijek se odigrava u prekrasnoj, malenoj područnoj školi u Vinogradcima, u kojoj s malobrojnim učenicima radi neumorna učiteljica Melita Vujičić.

Područna škola Vinogradci Osnovne škole Ivana Kukuljevića Belišće, ove je godine po treći puta sudjelovala u Mjesecu židovske kulture. 26. rujna organizirane su uzbudljive radionice na kojima su

se djeca zabavila upoznajući se sa židovskom kulturom – učila su židovske pjesme, crtala, izrezivala, lijepila i stvarala zajednički plakat prepun židovskih simbola, a uz to su i učila o židovskoj tradiciji i kulturi.

Učenici su, među ostalim, naučili pjesmu *Hevenu šalom aleheim* (Donosimo vam mir) dok ih je Marta, učenica drugog razreda Glazbene škole Belišće, pratila na klavijaturama. Ova malena škola broji sedam učenika od 1. do 4.

razreda, ali na radionice ovog tipa redovito dolaze i njeni bivši učenici pa je tako bilo i ovog puta.

Škola je posebna i po tome što je već dva puta osvojila 1. nagradu za najljepši školski vrt u Hrvatskoj, i to 2019. za najljepšu područnu školu, a 2024. za tradicijski uzgoj bilja. Ove su se godine ponovo prijavili na natječaj – držimo im palčeve da opet osvoje neku nagradu.

Nives Beissmann

Zatvaranje Mjeseca židovske kulture 2025.

Spredstave "Prosidba"

Spredstave "Medvjed"

Okolo je mrak, a svjetla su ispred tebe. Gledaš poput voajera u nečiji tuđi život. Dok gledaš, to je opet tvoj život, tvoj svijet, tvoji osjećaji – samo s nekim drugim ljudima. Prošlo je cijelo stoljeće otkako je Čehov pisao o ovim ljudima koje sada gledamo, čiju sudbinu iz toplog sjedišta sudimo. Ako su oni neki drugi ljudi – zatucani, hipohondrični, anksiozni, umišljeni, tvrdoglavi, nedokazivi i obmanuti – tada nam se lako smijati, zabavljati i uživati. Ali cijelo vrijeme taj osjećaj nelagode, zaustavljenosti, nemoći i usamljenosti nije njihov; on je naš.

Prva jednočinka koju gledamo je *Prosidba*. Prosac, kojeg izvrsno utjelovljuje Ivan Jevtović, dolazi na scenu u svem sjaju nesigurnosti i anksioznosti, i dalje radi isto što i svi naraštaji prije i poslije njega – prosi djevojku (odlična Anja Josifovski), tvrdoglavu, snažnu i borbenu. Različiti kao dva svijeta, ali ipak oblikovani istim svijetom; vjenčanje je za oboje jedini put. Budući punac (upečatljivi Branislav Zeremski) tu je za sve naše punce, punice, svekre i svekrve – gorljivo

na strani svoga djeteta, ali s glavom u realnosti. A realnost kaže: „Udaj svoju kći.“ I dok na pozornici ima vriske, plača, očaja i smijeha, mi prepoznavamo u njima brakove oko nas: gubljenje živaca oko sitnica, vječne prepirke oko istih stvari i pomirenje oko onoga što se ne može promijeniti. Koliko god nas kontekst vremena stavljao u neke kalupe, mi ljudi unutar tih kalupa i dalje možemo živjeti i biti svoji – dok osjećamo i dok ne izgubimo sebe.

U nastavku se odmičemo od mladih protagonista i ulazimo u drugi, a opet isti svijet starijih i iskusnijih likova druge jednočinke, *Medvjed*. Upoznajemo udovicu (Sara Cizelj) koja je postala upravo to – Udovica. Svi mi vrlo često preuzimamo uloge koje nam društvo nameće i glumimo ih kao najveće dive pozornice. Otvorite Instagram: tamo su te uloge koje se danas pišu i odglumljuju. Naša Udovica cvili za svojim pokojnim mužem koji nije bio dobar muž, ali ona ne zna kako drugačije živjeti nego kao najbolja Udovica. Njezin očaj osjećamo u

glasu, u ljutnji i snazi – ali ona je i dalje najbolja Udovica.

Kad joj na vrata pokuca vjerovnik njenog pokojnog muža (Ivan Jevtović), srčan, direktan i očajan, njezin se oklop polako počinje slamati. Za njega je ona dama puna strasti, za nju je on samo prostak bez manira. U svijetu koji ne prašta, koji osuđuje i promatra svaki naš korak, oni i dalje žive – kao što i mi živimo danas. P pozornica odjekuje od siline emocija, od krikova zarobljenih ljudi. U tom se trenutku događa susret dvoje ljudi. Ono što je izgovoreno više nije bitno; važne su emocije među srcima. U trenutku postojanja dvoje ogoljenih i usamljenih ljudi moguće je da se rodi ljubav. Tamo gdje ima istine, ljubav se dogodi ili se ne dogodi – bez istine ona nema mogućnost postojati.

Anton Pavlovič Čehov poznao je ljude. Adaptacija i režija Stefana Sablića dovela nam je te Ljude na pozornicu Dječjeg kazališta povodom Mjeseca židovske kulture 2025. Kroz životnost, snagu i dobru dozu humora, ono što nam je teško gledati u nama samima učinio je lakšim. Jer i on je čovjek koji poznaje i voli ljude. Odabrao je glumce koji znaju kako učiniti naše karikature karaktera bliskima, koji u sebi nose toplinu i suosjećanje. Anja Josifovski, Sara Cizelj, Branislav Zeremski i Ivan Jevtović nosili su predstavu svojim prisustvom. Hvala im svima na smijehu i radosti, na zamišljenosti i promišljanju. Hvala što još vjeruju u Ljude!

Lea Buljević

Izdvojeno iz programa Mjeseca židovske kulture 2025.

מחלקת ארגון
אשורס